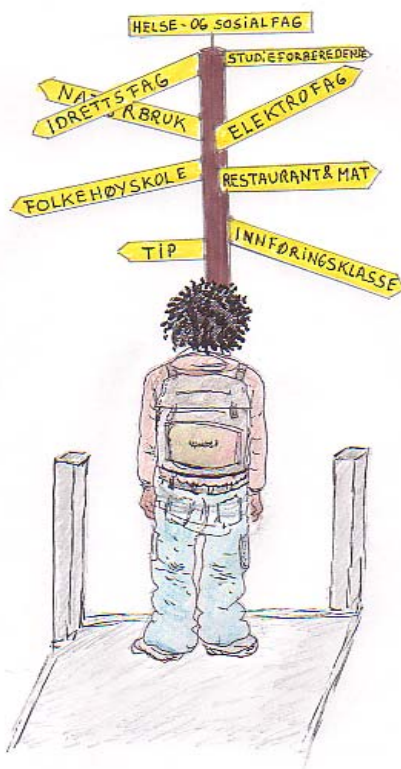

Flere Flerspråklige Fullførere

Satsing mot frafall
2006

Målsetningen er å fokusere på årsaker til frafall og bidra til at flere minoritetsspråklige fullfører sin videregående utdanning.

Prosjektleder Petter de Presno Borthen
for
Opplæringsavdelingen Hordaland Fylkeskommune

HORDALAND
FYLKESKOMMUNE

SAMMENDRAG AV PROSJEKTET – OVERSIKT OVER INNHOLDET I DE ENKELTE AVSNITT

Frafallet i den videregående skole skal begrenses. Dette er en klar målsetning for Kunnskapsdepartementet og landets opplæringsavdelinger.

Prosjektet "Flere Flerspråklige Fullførere" fokuserer på utfordringene til de elever som kanskje sliter mest i sin videregående utdanning. Rapporten konkluderer med en rekke tiltak som kan iverksettes av både fylkeskommunene, skolene, de enkelte kommunene, og ikke minst tiltak som kan fremme samarbeidet mellom kommune og region.

Øystese Gymnas i Kvam Kommune har ikke hatt et eneste frafall av elever på 3 år. Årsakene til dette kan nok være flere og sammensatte, men selv mener skolens ledelse at det hovedsakelig skyldes kommunens satsing med en "ungdomsrettleiar" i 50% stilling betalt fra sosialkontorets budsjett. Dette er et strålende eksempel på hvordan region og kommune kan samarbeide om elevenes skolegang helt til fullført videregående utdanning.

Vi står overfor andre utfordringer i Hordaland enn det man kan oppleve i Oslo. Flertallet av våre elever er relativt nyankomne ungdommer med fluktbakgrunn. Mye av den forskning som foreligger om feltet frafall er basert på undersøkelser i østlandsområdet, og kan gi et annet bilde av situasjonen enn det vi opplever her i fylket.

Vårt håp er at denne rapporten vil kunne bli et viktig bidrag i arbeidet for å begrense frafallet. Ved å fokusere på de ikke-vestlige minoritetsspråklige elever, får man belyst de fleste utfordringer elev og skole står overfor. Økt innsats på dette felt, med bedre informasjon før skolevalg, økt individfokus og tilrettelegging for den enkelte elev, kompetanseheving og bedre samarbeid mellom kommune og region om elevens totale utdanningsløp, vil begrense feilvalg og øke mulighetene for at flere fullfører en videregående utdanning. Styrking av dette arbeidet vil komme alle elever til gode, ikke bare de minoritetsspråklige elevene.

Fokus har ikke vært rettet mot ulike pedagogiske metoder i opplæringen av minoritetsspråklige elever.

Om innholdet:

Avsnittene 1,2,og 3 sier mer om bakgrunnen for prosjektet, organiseringen og våre mål for arbeidet.

I **kapittel 4** har vi samlet aktuelle fakta om frafall, før vi belyser mange aktuelle årsaker til frafall i **kapittel 5**. Årsakene er mange og er inndelt i følgende hovedområder: Bakgrunn, motivasjon, skolen, fritiden og rammefaktorene.

Kapittel 6 omtaler et av prosjektets viktigste mål som var å belyse barrierer og muligheter i det kommunale og regionale samarbeidet.

I **kapittel 7** har vi omtalt alle de pågående prosjekter som allerede er iverksatt for å begrense frafall i Hordaland, mens vi har samlet 11 forslag til nye tiltak i **kapittel 8**.

Som grunnlag til forstudiet gjennomførte vi en elevundersøkelse med 65 minoritetsspråklige elever i 7 skoler i fylket. Resultatene av denne undersøkelsen har dannet grunnlag for en del av rapportskrivningen, og er i sin helhet lagt inn som **vedlegg** til slutt i rapporten.

1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	5
1.1 INNLEDNING	5
1.2 DEFINISJONER	5
2. ORGANISERING	6
2.1 STYRINGSGRUPPE.....	6
2.2 REFERANSEGRUPPE.....	7
3. MÅL FOR PROSJEKTET I HENHOLD TIL PLAN	7
4. KARTLEGGING AV FELTET ”FRAFALL BLANT MINORITETSSPRÅKLIGE”, SKILDRE NÅ - SITUASJONEN.	8
4.1 KARTLEGGING ER VANSKELIG UTEN REGISTRERING AV MINORITETSSPRÅKLIGE!	8
4.2 FAKTA OM FRAFALL	8
5. ÅRSAKER TIL FRAFALL	10
5.1 GENERELT OM ÅRSAKER	10
5.2 BAKGRUNN	13
5.2.1 Tiden før ankomst til Norge.....	14
5.2.2 Botid i Norge	15
5.2.3 Hjemmeforhold.....	15
5.2.4 Økonomi	16
5.2.5 Foreldres utdanning, jobbtilknytning og ambisjonsnivå.....	17
5.2.6 Foreldres forhold til skolen.....	18
5.2.7 Alder og kjønn	18
5.3 ELEVENES MOTIVASJON.....	19
5.3.1 Trivsel.....	19
5.3.2 Ambisjoner.....	19
5.3.3 Inkludert eller marginalisert?	20
5.3.4 Identitetsbekreftelse og følelse av respekt	20
5.3.5 Aktør eller brikke? Problem eller ressurs?	21
5.3.6 Jobbutsikter	22
5.3.7 Interesser og det vanskelige valg	24
5.3.8 Mestring.....	24
5.3.9 Innsats	25
5.3.10 Fravær, atferd, tilstand	25
5.4 SKOLEN	26
5.4.1 Forutsetninger for å lykkes.....	26
5.4.2 Differensiering og tilpasset opplæring.....	28
5.5 FRITIDEN.....	29
5.5.1 Venner	29
5.5.2 Organisert virksomhet.....	29
5.5.3 Mulighet for fritid.....	30
5.6 RAMMEFAKTORER.....	30
5.6.1 Utdanningsmyndighetene	30
5.6.2 Fylket.....	31
5.6.3 Skolen	32

6. KOMMUNALT OG REGIONALT SAMARBEID – BARRIERER OG MULIGHETER .	34
6.1 OM FEILVALG.....	34
6.2 SAMARBEID MELLOM NIVÅENE	35
6.3 FLERE ELEVER, FÆRRE LÆRERE	36
6.4 MINORITETSSPRÅKLIG RESSURSNETTVERK.....	36
6.5 KOMPETANSESENTER FOR MINORITETSSPRÅKLIGE I BERGEN	38
6.6 ”HELSEØSTRE BURDE VÆRE LIKE UUNNVÆRLIGE SOM LÆRERE PÅ SKOLENE”	38
7. PÅGÅENDE TILTAK MOT FRAFALL.....	39
7.1 INNFØRINGSKLASSER FOR MINORITETSSPRÅKLIGE.....	39
7.2 EGNE KLASSER FOR MINORITETSSPRÅKLIGE.....	39
7.3 VEIEN FRAM - NORSK FOR MINORITETSSPRÅKLIGE I VIDEREGÅENDE OPPLÆRING	39
7.5 REGIONALE SAMLINGER FOR MINORITETSSPRÅKLIGE ELEVER OG DERES FORESATTE	39
7.6 ÅRSTAD VIDEREGÅENDE SKOLE - OPPLÆRINGS- OG VEILEDNINGSANSVAR	39
7.7 ”LA OSS FÅ PRØVE” - PILOTPROSJEKT FOR UTPRØVING AV OPPLÆRINGSMODELL.....	40
7.8 OT/PPT.....	40
7.9 ”LÆREMIDDELSAMLINGA”	40
7.10 STARTSAMTALEN	40
7.11 HYBELKOORDINATOR.....	40
7.12 ARBEIDSLIVSKOORDINATOR	40
7.13 LÆREKANDIDATER	40
8. FORSLAG TIL FOREBYGGENDE TILTAK MOT FRAFALL	41
8.1 FLERKULTURELL KOMPETANSEHEVING.....	41
8.2 STYRKING AV RÅDGIVERTJENESTEN I SKOLENE	41
8.3 NORSK SOM ANDRESPRÅK. BØR FLERE FÅ TILBUD?.....	42
8.4 BEVISSTHET OM INFORMASJON OG ORDBRUK	42
8.5 STYRKING AV FORELDRESAMARBEIDET	44
8.6 FADDERORDNING.....	45
8.7 STØRRE FOKUS PÅ HELSE OG FRAVÆR	45
8.8 SAMARBEIDSTILTAK MELLOM NIVÅENE.....	45
8.9 SAMARBEID MED FRIVILLIGE ORGANISASJONER	46
8.10 FORANKRING	48
8.11 SYSTEM FOR REGISTRERING AV MINORITETSSPRÅKLIGE ELEVER	49
9. AVSLUTNING	49
KILDER:	50
VEDLEGG	52
1. <i>Elevundersøkelsen</i>	52
2. <i>Kronikk fra Bergens Tidende ”Skolestart med fokus på inkludering?”</i>	52
SKOLESTART - MED FOKUS PÅ INKLUDERING?.....	57

1. Bakgrunn for prosjektet

1.1 Innledning

Prosjektet "Flere Flerspråklige Fullførere" er et delprosjekt i Hordaland Fylkeskommunes satsing "Kvalitet i opplæringa for minoritetsspråklege – organisatoriske og faglege utfordringar". "Veien Fram" – nettbasert undervisningsopplegg i norsk for minoritetsspråklige i videregående skole er det andre delprosjektet.

Prosjektet "Flere Flerspråklige Fullførere" er forankret i Strategiplan "Likeverdig utdanning i praksis", særlig i mål 2 "Tiltak for å bedre skoleprestasjonene til minoritetsspråklige elever" og mål 3 "Tiltak for å øke andelen minoritetsspråklige elever og lærlinger som påbegynner og gjennomfører videregående opplæring".

Prosjektet er et forstudium av de forhold som kan påvirke frafall, og har som utgangspunkt at det er relativt stor frafall av minoritetsspråklige elever i den videregående skole.

I fylkets "Spesialpedagogisk plan for 2003-2007" finner vi følgende i avsnittet om minoritetsspråklige elever:

"Fråfallet er stort blant minoritetsspråklege elevar i vidaregåande opplæring. Det er opptil 50% på skular som har den største gruppa elevar som søker seg inn på meldeskjema for minoritetsspråklege. Her er det fleire årsaksfaktorar som verkar inn, og i forskarmiljø vert det arbeidd med å finne årsakssamanhengar."

Målsetningen med forstudiet har vært å få en bekreftelse på de antagelser som ligger i problemstillingen og kunne prioritere de funn som blir gjort. Målet vil være å foreslå tiltak og endringer til videreføring for på sikt å begrense frafallet av minoritetsspråklige elever.

Studiet har kartlagt situasjonen i tre kommuner i Hordaland: Bergen, Fjell og Kvam. Gjennom kartleggingen har målet vært å kunne skildre nå-situasjonen og å avdekke de forhold som ligger til grunn for denne. Videre har forprosjektet identifisert mulige tiltak som kan forbedre situasjonen. Målsetningen har ikke vært å studere ulike pedagogiske opplegg, men å se problemfeltet i et videre samfunnsmessig perspektiv.

1.2 Definisjoner

Frafall:

Vi tar utgangspunkt i Oppfølgingstjenestens målgruppe (Grøgaard 2001):

- Ungdom som ikke søker om opptak til videregående opplæring etter grunnskolen, eller i overgangen mellom klassetrinn i videregående opplæring.
- Ungdom som søker, men som takker nei til det tilbudet som gis.
- Ungdom som søker, som takker ja, men som unnlater å møte opp til undervisningen.
- Ungdom som slutter i løpet av skoleåret eller læreperioden.

Det fokuseres også på det antall elever som stryker eller ikke har vurderingskarakter i enkeltfag ved avlagt eksamen etter videregående opplæring.

Minoritetsspråklig elev: Her følger vi Statistisk Sentralbyrås(SSB) definisjon: *Elev født av 2 utenlandskfødte foreldre med et annet morsmål enn norsk – bortsett fra samisk, dansk og svensk.* Utdanningsdirektoratet oppfordrer til å bruke betegnelsen *minoritetsspråklig* som erstatning for begrepet *fremmedspråklig elev*.

Ikke-vestlig minoritetsspråklig elev: (SSB) *Elev med to utenlandsk fødte foreldre fra Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika, tidligere Øst-Europa, det tidligere Jugoslavia og Tyrkia.*

Vi velger å se bort fra de elever som kommer fra de nye EU-land i tidligere Øst-Europa, da utfordringene for disse elevene er vesentlig andre enn for elever med fluktbakgrunn. Elever med en annen hudfarge, med fluktbakgrunn, bakgrunn fra en annen religion, tradisjon og kultur møter helt andre utfordringer i hverdagen enn elever med såkalt "vestlig bakgrunn". Fokuset må rettes mot ikke-vestlige minoritetsspråklige elever med kortest botid i Norge. Disse elevene har de største utfordringer både i forhold til språkforståelse og tilpasning.

Følgende rapporter sier dette om minoritetsungdom:

"De fleste av de vi betegner som ungdom med ikke-vestlig bakgrunn vil ha det vi kan kalle synlig minoritetsbakgrunn, noe som på ulike måter kan virke inn på hvordan de blir oppfattet av skoleansatte, andre elever og deres foreldre (Hjarnø 1996)."

"Enda en grunn er at årsaker til migrasjon og hvorvidt en har planer om en fremtid i Norge, vil kunne variere systematisk mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere. Innvandrere fra Norden, Nord-Amerika og Vest-Europa kommer oftere enn andre innvandrere til Norge på grunn av kortvarige arbeidsopphold, og flytter ofte ut igjen, mens både flyktninger og ikke-flyktninger fra andre deler av verden oftere blir boende (Tysse og Keilman 1997)."

Flerspråklig elev:

Synonymt med *minoritetsspråklig*.

Flerspråklig er en mer positiv betegnelse på den ofte ubrukte ressursen elever med en annen bakgrunn har med seg, selv om disse språk er å betrakte som minoritetsspråk i Norge. Er du *flerspråklig* betegner dette en kompetanse, noe mer positivt enn minoritetsspråklig.

Begrepet *minoritetsspråklig* er imidlertid innarbeidet i skolene og i administrasjonen pr. i dag. Vi har derfor valgt å bruke denne betegnelsen i rapporten.

Etterkommere:

Født i Norge av to utenlandskfødte foreldre

2. Organisering

Prosjektarbeidet ble gjennomført i 2006. Arbeidet har vært ledet av prosjektleder Petter Borthen i 50% stilling. Prosjektleder har rapportert til prosjektansvarlig i Hordaland Fylkeskommune.

Arbeidet ble organisert etter metodikk i PLP (prosjektlederprosessen). Det ble derfor etablert følgende grupper som styringsverktøy:

2.1 Styringsgruppe

Styringsgruppen ble etablert etter ønske fra prosjektansvarlig som støttespiller og rådgiver. Den viktigste oppgaven var å bidra til faglig forankring av forstudiet med tanke på videre oppfølging.

Styringsgruppen har blitt oppdatert med hensyn til fremdriften av prosjektet underveis. Den har vært en aktiv bidragsyter for prosjektleder og sikret oppfølging av vedtak. Styringsgruppen har hatt 4 møter i løpet av prosjektperioden. Styringsgruppen bestod av følgende 5 i tillegg til prosjektleder:

- Nils Skavhellen, Prosjektansvarlig, Inntaksleder Opplæringsavdelingen HFK
- Brita Instebø, Leder for seksjon skole - Bergen Kommune
- Marianne Haaland, Gruppeleder - Arbeidslaget Kompetansefylket Hordaland
- Marit Leinebø, Utviklingsleder - Årstad Videregående skole

2.2 Referansegruppe

Referansegruppen har bestått av ressurspersoner fra Hordaland Fylkeskommune, fra to kommuner i Hordaland og fra Fylkesmannen i Hordaland, samt en minoritetsspråklig elev. Gruppen har gitt råd og veiledning, og drøftet problemstillinger og gjennomføring med prosjektleder.

Referansegruppen har hatt 6 møter i løpet av perioden, og bestod av følgende 8 personer:

- Liv Tvilde Laading, Seniorrådgiver Hordalandsmodellen og Arbeidslaget Kompetansefylket Hordaland.
- Armin Amookhteh, elev VK1 Barne- og ungdomsarbeider Laksevåg Vgs, Bergen (fra 1.aug. 2006 – lærling i Bergen Kommune).
- Inger Synnøve Moi, (Fred Sætveit fra 1.aug.) Fylkesmannen i Hordaland
- Beth Johnsen, Rådgiver Årstad Videregående Skole
- Catalina Vevle, Skulekontoret Fjell Kommune
- Erling Kleiveland, Inspektør Nygaard Skole, Bergen
- Guri Teien Haugland, OT/PPT Hordaland Fylkeskommune

Kvam Kommune ved skolesjefen var invitert til å delta i arbeidet, men på grunn av et hektisk år i kommunen, så de seg nødt til å prioritere lokalt kommunalt arbeid.

Bente Aabrek som er prosjektleder for "Veien Fram", det andre delprosjektet til Hordaland Fylkeskommune, har deltatt som medspiller i både Styringsgruppen og Referansegruppen.

3. Mål for prosjektet i henhold til plan

- Kartlegge feltet "fracfall blant minoritetsspråklige" og skildre nå-situasjonen.
- Avklare forutsetningene for og barrierene i forhold til et samarbeid mellom kommunalt og regionalt nivå når det gjelder undervisning av minoritetsspråklige
- Identifisere tiltak som kan fremme samarbeid og styrke brukerorienteringen i opplæring av minoritetsspråklige

4. Kartlegging av feltet "fracfall blant minoritetsspråklige", skildre nå - situasjonen.

4.1 Kartlegging er vanskelig uten registrering av minoritetsspråklige!

For å kunne oppgi et nøyaktig tall på fracfall av minoritetsspråklige, må vi ha et system for å registrere av elevene ved inntak. Dette har vi ikke i Hordaland. Henvendelser til andre fylkeskontor viser at det er ingen fylker som foretar en tilfredsstillende registrering. I dag er det opp til eleven selv å gi opplysninger om språklig bakgrunn ved søknad om inntak.

I orienteringen til søkere for videregående opplæring står følgende rettet mot minoritetsspråklige søkere:

"Minoritetsspråklige søkere som ønsker undervisning i norsk som 2. språk, må i tillegg til søknaden fylle ut eget vedleggsskjema for minoritetsspråklige søkere. Alle minoritetsspråklige søkere som har karaktergrunnlag å konkurrere på betraktes som ordinære søkere med frist 1. mars. Ordningen med vedleggsskjema for denne gruppen er innført for at skolene skal kunne ha en tidlig oversikt over søkerne og kunne planlegge undervisningen.

Søknadsskjema fylles ut på vigo.no, mens vedleggsskjema må fylles ut på papir. Søknadsskjema og vedleggsskjema sendes inntakskontoret i 2 eksemplarer."

For å slippe det ekstra arbeidet det innebærer å fylle ut vedleggsskjema, er det grunn til å tro at Inntakskontoret ikke får det korrekte antallet minoritetsspråklige søkere.

Det er på bakgrunn av disse søknadene og den registrering som blir foretatt om annet morsmål at opplæringsavdelingen kan identifisere antall minoritetsspråklige elever.

Det er derfor umulig å få eksakte tall på antallet minoritetsspråklige elever i videregående opplæring. Dermed vet vi heller ikke hvor stort fracfallet er. De fleste rapporter som er utarbeidet på dette felt, konkluderer med at "det er grunn til å anta at fracfallet av denne gruppen er større enn for etnisk norske elever".

4.2 Fakta om fracfall

To rapporter offentliggjort i 2006 gir oss de hittil beste fakta om de minoritetsspråklige elevene og fracfall.

Statistisk Sentralbyrå:

Tall fra 2005 offentliggjort i 2006:

- *Elever og lærlinger med innvandrerbakgrunn har høyere fracfall, målt i prosentpoeng, enn alle elevene totalt.*
- *Ca. 43 prosent av elevene med innvandrerbakgrunn som startet i videregående opplæring i 2000, fullførte på normert tid; 55 prosent fullførte på fem år.*
- *Resten var fortsatt i opplæring fem år etter at de startet på grunnkurs for første gang.*
- *39 prosent av de minoritetsspråklige elevene hadde avbrutt utdanningen.*

NIFU-STEP: "Norsk institutt for studier av forskning og utdanning - Senter for innovasjonsforskning" gjennomfører en stor forskningsundersøkelse om fracfall.

I det femårige prosjektet 'Bortvalg og kompetanse' følger NIFU-STEP 9749 ungdommer i sju Østlandsfylker, fra de gikk ut av tiende klasse våren 2002, til de forlater videregående opplæring.

Hovedfunn fra prosjektets tredje delrapport (Markussen og Sandberg 2005) gir oss tall på omfanget av bortvalg fram til midten av det tredje skoleåret, men også om hva som øker sannsynligheten for at ungdom velger bort videregående opplæring:

- *Nesten hver femte ungdom slutter i videregående - men halvparten av alle som slutter kommer tilbake.*
- *Bortvalget er særlig stort på yrkesfag, i sær på studieretningene hotell- og næringsmiddelfag, mekaniske fag og byggfag. Dette gjelder i alle fylker, også når vi kontrollerer for ungdommenes bakgrunn og prestasjoner.*
- *Bortvalget er sosialt skjevt. Størst sannsynlighet for å slutte har ungdom som mangler støtte for utdanning hjemmefra, som verken identifiserer seg med eller tilpasser seg skolen (varsellamper er mye fravær og svake prestasjoner tidligere i utdanningsløpet), og som har lave utdanningsambisjoner. Elever med høyt fravær signaliserer at de ikke finner seg til rette. Svake karakterer er en melding til elevene om at de ikke presterer godt nok. Elevenes løsning på dette kan være å forlate skolen.*
- *Det er et politisk mål at flest mulig oppnår enten studie- eller yrkeskompetanse. En konklusjon fra prosjektet er derfor at fylkeskommunene bør bruke funnene til å forebygge bortvalg og se nærmere på hva som foregår på de yrkesfaglige studieretningene der bortvalget er høyest.*

”Forskjell på folk – hva gjør skolen?”

I den siste delrapporten fra NIFU-STEP , ”Forskjell på folk – hva gjør skolen?”, ser man blant annet på de elever som har flest sluttet – gutter på yrkesfaglig studieretning:

Fullført og bestått vk2 3 år etter start – gutter yrkesfaglig:

Ikke-vestlige innvandrere: 13% fullført - 20% i lære, 34% sluttet

Ikke-vestlige etterkommere: 18% fullført - 17% i lære, 43% sluttet

Etnisk norske: 19% fullført - 37% i lære, 18% sluttet

Kunnskapsminister Øystein Djupedal:

”Selv om jeg selvsagt kjente til frafallsproblemene i videregående opplæring også før jeg ble kunnskapsminister, må jeg innrømme at jeg likevel fikk et aldri så lite sjokk da jeg oppdaget hvor mange det faktisk er som ikke fullfører videregående opplæring med dokumentert kompetanse, og at dette så ut til å være akseptert. Situasjonen er nå slik at over 40 % av dem som begynner på en yrkesfaglig utdanning, ikke fullfører denne. Det kan vi ikke slå oss til ro med!”

Utdanningsforbundets Landsmøte nov.2006

5. Årsaker til frafall

I prosjektarbeidet har enkelte rådgivere, inspektører, rektorer, lærere og ansatte i OT/PPT blitt intervjuet om sitt syn på årsakene til frafall blant minoritetsspråklige.

Det er en generell oppfatning at frafallet kan forklares ut fra 2 hovedårsaker:

- For dårlige norskkunnskaper ved skolestart
- For dårlige basiskunnskaper før videregående av ulike grunner

Det er rett å slå fast at dette er 2 viktige grunner til at minoritetsspråklige elever sliter i videregående opplæring. En kan imidlertid tenke seg flere viktige grunner til frafall. Det faglige er en sentral faktor, men fokuset må også rettes mot det sosiale aspekt, som kan være vel så viktig.

Når en tredjedel av elevene i vår undersøkelse opplyser at de ikke har noen etnisk norske venner, er det grunn til å tro at disse elevene kun får praktisert norsk i forbindelse med opplæring i klassen. Da vil det ta tid å lære et nytt språk. Jeg kjenner minoritetsspråklige elever som klarer seg utmerket i norskfaget selv etter bare 3 år i landet, mens andre med like kort botid kan ha problemer med å uttrykke seg og å skrive norsk.

I listen om årsaker til frafall som berører en del at dette komplekse felt, vises det til flere mulige sammenhenger. Noe av min argumentasjon er basert på egne erfaringer etter mange års arbeid blant asylsøkere og flyktninger som leder i asylmottak, gjennom arbeid for barnevernet og i arbeid blant elever med minoritetsspråklig bakgrunn. Mye er også underbygget og sammenfallende med det forskere har uttalt om ulike årsaker til frafall.

5.1 Generelt om årsaker

I forbindelse med prosjektarbeidet foretok vi en spørreundersøkelse med 65 minoritetsspråklige elever fra 7 videregående skoler. Elevene fikk blant annet dette spørsmål:

Har du noen gang tenkt å slutte dette skoleåret?

Av 62 svar var det 48 som sa nei mens 14 (eller 23%) sa ja. De som vil slutte oppgir disse årsakene:

- 1 elev - norskproblemer
- 3 elever - dårlige karakterer
- 3 elever - stort fravær
- 7 elever - psykiske problemer, jobb på kveldstid og i helger, vil ikke gå i innføringsklasse, har problemer med andre elever ved skolen.

Det er vanskelig å trekke noen klare konklusjoner ut fra 62 svar, men det er kun 4 av de 14 som forklarer problemene med manglende norskerdigheter eller faglige prestasjoner.

I elevundersøkelsen ble disse elevene også spurt om trivsel på skolen. Det er verdt å legge merke til at 12 av de samme 14 elevene trivdes godt, men at de likevel hadde vært inne på tanken om å slutte.

NIFU-STEP sier følgende om årsaker til frafall:

- Det er nødvendig å forebygge når man vet hvem som er i faresonen.
- Det betyr mye at elevene får innfridd førsteønsket sitt. Kan dette tas hensyn til ved tildeling av skoleplasser? 1
- Læreplasser er avgjørende.
- Opplæring for lærekandidater er lite brukt, men det er et stort behov for slik opplæring.
- Rådgivningstjenesten har en viktig rolle.
- Det bør være et samarbeid om overgangen mellom skolenivåene.
- Differensiering og tilpasset opplæring er sentrale faktorer.
- Arbeidslivet må ta imot flere lærekandidater.
- Foreldrene bør overbevises om betydningen av kompetanse på lavere nivå.

Ny delrapport ble lagt frem av NIFU-STEP i 2006 med boken "Forskjell på folk – hva gjør skolen?"

Her oppsummeres de viktigste årsaker til frafall slik:

- *Læringsarenaen*: Sosialt og faglig skolemiljø og arbeidsformer
- *Rammefaktorer*: Fylkeskommunen og studieretninger
- *Skolefaglige kunnskaper og ferdigheter*: Karaktersnitt, ekstra hjelp og støtte og innfridd førsteønske
- *Faglig egenvurdering*: Spesifikk og generell faglig selvoppfatning
- *Tilpasning til og aksept av skolens verdier*: Atferd, fravær og trivsel
- *Innsatsvilje*: Tid brukt på lekser og egenvurdering av arbeidsinnsats
- *Motivasjon*: Ambisjoner og begrunnelser for utdanningsvalg
- *Rådgivning*: Hvilke råd får ungdommene, i hvilket omfang og av hvem?
- *Utenfor skolen*: Fritidsbruk og interesser

Disse konklusjoner er basert på data fra hele utvalget i NIFU-STEP sin undersøkelse. Det viser seg imidlertid at svært få av de som hadde sluttet svarte på spørreskjemaet i undersøkelsen:

Ungdommene som har valgt bort videregående opplæring har besvart spørreskjemaet i langt mindre grad enn de som ikke har sluttet. Blant de 484 som hadde sluttet per juni 2003 var det bare 18 ungdommer som hadde besvart spørreskjemaet i mars 2003.

Rapporten viser at sannsynligheten for å slutte i videregående opplæring økte:

- Når foreldrene hadde negativ holdning til skole og utdanning
- Når ungdommene gikk på ulike yrkesfaglige studieretninger
- Når de hadde hatt ekstra hjelp og støtte i tiende klasse
- Jo høyere fravær de hadde hatt i tiende klasse
- Når de hadde alvorlig avvikende atferdsavvik
- Når de valgte utdanning med tanke på jobb og lønn
- Når de var orientert mot venner på fritida
- Når de var kulturelt orientert

Analysene viste videre at sannsynligheten for å slutte i videregående opplæring ble redusert

---

¹ Det finnes eksempler på minoritetsspråklige elever som har søkt yrkesfag, men som har fått plass på studieforberedende linje, siden kravene til inntak der er lavere!

- Når ungdommene bodde sammen med begge foreldre som 15-åring
- Når ungdommens foreldre var i arbeid
- Jo høyere utdanning ungdommens foreldre hadde
- Når foreldrene var allmennfagorienterte
- Jo bedre karakterer de hadde med seg fra grunnskolen
- Når de hadde kommet inn på førsteønske til grunnskurs
- Når de var pliktoppfyllende
- Når de hadde svært alvorlig adferdsavvik 2
- Når de var arbeidsomme, brukte tid på lekser, jobbet jevnt og trutt eller var skippertaksmennesker
- Når ungdommene hadde høye utdanningsambisjoner
- Når de valgte utdanning ut fra interesse for faget og retningen
- Når de var orientert mot organisert virksomhet

Markussen 2003:

"Selv de som har dårlige skoleerfaringer, svake skoleprestasjoner og liten støtte hjemmefra, fortsetter over i den frivillige, videregående opplæringen.

Men etter hvert som ungdommene erfarer hva videregående opplæring krever av dem, og en del av dem får problemer med å innfri kravene, faller de fra. Allerede etter et halvt år har møtet med videregående skole skilt ut en gruppe som har svakere skolefaglige kunnskaper og ferdigheter enn de som har blitt igjen."

De fleste av disse kommer fra yrkesfag.

I Markussens undersøkelser er også elevene selv spurt om hvorfor de sluttet på skolen. Grunnene er utvilsomt sammensatte, men mange sier at de var skolelei, eller at de ikke kom inn på det grunnkurset eller den skolen der de helst ville gå. Noen sier også at de valgte feil linje, eller at de heller ville jobbe.

Kunnskapsminister Øystein Djupedal sier blant annet dette om frafall:

"Gruppen som ikke fullfører, er mangfoldig. Den består av dem som har deltatt hver dag i opplæringen, og bare mangler en karakter i et fag, til dem som har gått på kryss og tvers med stort fravær og knapt noen form for dokumentasjon. Selv om gruppen er svært uensartet, fins det noen fellestrekk knyttet til kjønn, etnisitet og sosioøkonomisk bakgrunn. Den store utfordringen for oss er å kartlegge de faktorene som resulterer i at elever ikke fullfører og finne ut hvordan skolen kan bidra til at flere lykkes."

Foredrag november 2006

Utdanningsdirektoratet om frafall:

- Er skolen et sted for alle?
  - Kvalitet i opplæringen
  - Alternative opplæringsarenaer
  - Realistiske mål og planer for enkelteleven
- To typer forebyggende tiltak
  - Forebygge feilvalg – av studieretning, av skole
  - Gjøre skolehverdagen lettere i videregående

Lone Lønne Christiansen, Utdanningsdirektoratet.

Det er viktig å fastholde at hver minoritetsspråklig elev er et individ som ikke kan settes i bås. Alle er forskjellige med ulik bakgrunn selv om de kan komme fra samme opprinnelsesland. ICSEY³ presenterer resultater etter en stor internasjonal undersøkelse med 8000 elever, derav 500 fra Norge.

Forskerne fant ut at elevene i undersøkelsen kunne deles i 4 grupper med forskjellige tilpasningsstrategier uavhengig av opprinnelsesland. Dette kan være en nyttig rapport med tanke på å forstå utfordringer vi står overfor i integreringsprosessen.

- Ca. 8000 ungdommer i 13 land, 13 – 18 år
- I Norge ca. 500
- Bakgrunn fra Chile, Vietnam, Tyrkia og Pakistan
- Fra Oslo, Bergen, Drammen, Trondheim, Stavanger

Studiet konkluderer med 4 tilpasningsstrategier:

- **Integreringstypen:** Ca. 29 % i Norge. Klarer seg bra. Respekterer foreldrene. Gjør seg bruk av "vertslandets" kultur. Skårer høyt på selvtilit, tilpasning og livskvalitet.
- **Den etniske typen:** Ca. 30 % i Norge. Orienterer seg mot egen "etnisk" gruppes kultur. Snakker egen etnisk gruppes språk. Har bare venner fra egen gruppe. Snakker "vertslandets" språk dårlig. Skårer bra på psykisk helse. Dårlig mht. tilpasning i skolen og samfunnet ellers.
- **Den diffuse typen:** Ca. 27 % i Norge. Kjenner seg verken hjemme i foreldrenes kultur eller i den norske. Liten kontakt med foreldrenes kultur. Negativ til det nye landet. Skårer dårlig på livskvalitet og skoletilpasning.
- **Den nasjonale typen:** Ca. 15 % i Norge. Går helt opp i den nye nasjonale identiteten. Snakker nesten utelukkende vertslandets språk. Bryr seg lite om familien. Har bare venner fra vertslandet. Skårer ikke høyt på livskvalitet. Klarer seg ikke spesielt bra.

Uansett hvilke grunner man finner til frafall, er det avgjørende at eleven lykkes i skolen faglig og sosialt. De neste avsnittene viser mulige årsaker som kan påvirke minoritetsspråklige elevers bortvalg av den videregående utdanning.

Det har blitt mange punkter, som hver for seg kan ha betydning for elevers videre skolegang, om de ikke tas på alvor av skolene.

"Hvis du ikke teller alle de små tingene så blir det én veldig stor ting... altså det bare bygger seg opp, så det er viktig å se på de små tingene."

Karen (minoritetsspråklig elev) i "Ung, svart og norsk" OMOD-rapport om pionerer i Norge

5.2 Bakgrunn

I vår spørreundersøkelse var dette et av temaene:

Føler du at lærerne kjenner deg og din bakgrunn – og tar hensyn til det?

ja 44   nei 16

---

³ International Comparative Study of Ethnocultural Youth

Mer enn hver fjerde av de spurte (26%) mener altså at lærerne ikke kjenner deres bakgrunn, og heller ikke tar hensyn til dette. Lærere er ofte redde for å spørre om bakgrunn og eventuelle problemer den enkelte elev måtte ha. Noen kjenner heller ikke til hvilket land elevene kommer fra. Elevens bakgrunn, ikke minst ulike problemer som følge av tidligere traumatiske opplevelser, kan være en viktig årsak til frafall. Dette er derfor valgt som fokus under. Det er viktig at lærere kjenner til dette og at elevene føler at lærerne bryr seg om dem både med hensyn til deres bakgrunn og tidligere opplevelser. Dette vil bidra til at elevene føler seg ivaretatt.

5.2.1 Tiden før ankomst til Norge

Som nevnt har mange av våre ikke-vestlige minoritetsspråklige elever fluktbakgrunn. Mange har derfor traumatiske erfaringer som kan føre til:

- tap av tro på at mennesker er vennlige og har gode hensikter
  - tap av troen på foreldre som omnipotente⁴ beskyttere
  - tap av tro på fremtiden som begripelig og forutsigbar
- Magne Raundalen, 1995

Fra foredraget "De 10 fartsdumper i vårt møte med den flerkulturelle elev"⁵, holdt i forbindelse med rådgiversamlinger i fylket for "Hordalandsmodellen", har vi hentet noen punkter som handler om tiden før ankomst til Norge:

1. Alvorlige traumer fra hjemlandet.

Traumatisering: *Psykisk stress av så overveldende karakter at den rammede person opplever total avmakt med sammenbrudd av evne til mestring.*

Traumer er ikke ukjent for oss, men her tenker jeg på traumer som resultat av svært sterke opplevelser som følge av krig, etnisk rensing, tortur, kjønnsbasert forfølgelse, fengsling.

2. Flukten er som oftest traumatisk.

Farefull, strabasios flukt over grensen fra hjemlandet
Noen smugles i lastebil eller båt

3. Separasjon fra familie og naturlig støtteapparat.

Tap av og lengsel etter venner og andre familiemedlemmer er noe som rammer alle. Lengselen etter dette og hjemlandet har fratatt mange nattesøvnen, selv flere år etter ankomst til Norge.

4. Opphold i flyktningleire, fratrar mennesker verdighet og individualitet.

Mange av våre minoritetsspråklige elever har kommet til Norge gjennom FN som overføringsflyktning og blir direkte plassert i en norsk kommune. En bør være klar over at disse ungdommene har mange år bak seg på flukt eller i flyktningleire der de kan ha vært utsatt for de tøffeste påkjenninger.

5. Lang tid fra fluktstart til endelig bosetting.

⁴ Omnipotente beskyttere: allmektige beskyttere iflg. Norsk ordbok.

⁵ Foredrag av prosjektleder for "Hordalandsmodellen" holdt på rådgiversamlingene i forbindelse med prosjektet "Er gode råd dyre?"

Barn og unge som kommer til landet som asylsøkere sammen med sine foreldre kan ha bodd i opptil 5-6 år i asylmottak før de blir bosatt i en kommune. Uansett tar prosessen minst 2-3 år for de aller fleste.

5.2.2 Botid i Norge

"Vi vet ikke hvor lenge elevene vi har data om, har bodd i landet. Fra tidligere undersøkelser vet vi at mange har kommet i skolealder. Videre vet vi at botid har stor betydning for hvorvidt en gjennomfører videregående opplæring."
Støren 2002

"Hele 82 prosent av 18-åringene med ikke-vestlig bakgrunn i 2001-kullet har kort botid."
Støren 2004

Som disse utdragene viser, har botid betydning for om en gjennomfører skolen. Det er klart dette har sammenheng med språklige ferdigheter, graden av integrering, venner osv. Skolene i Hordaland har ekstra utfordringer i forhold til dette, da størstedelen av våre elever er førstegenerasjons innvandrere med de ekstra utfordringer dette innebærer.

5.2.3 Hjemmeforhold

Elevene med kort botid i landet støter på spesielle utfordringer. Bo - og hjemmeforholdene er ofte svært annerledes for de fleste enn det våre etnisk norske elever er vant til.

Elever som er asylsøkere har rett til videregående skolegang så lenge de har lovlig opphold i landet. Det betyr at noen av våre elever bor i asylmottak enten med sin familie eller i mottak for enslige mindreårige asylsøkere. Asylmottak er et midlertidig botilbud. De fleste bor trangt og det vil ofte være vanskelig å få ro til skolearbeidet. Foreldrene har ikke skoletilbud før de har fått opphold, og kan dermed ikke være en god nok støtte for sine barn i skolearbeidet. Noen elever har flere års botid i mottak.

Når en asylsøker har fått oppholdstillatelse, venter bosetting i en kommune. Som oftest innebærer dette ny ventetid.

Botilbudet er ofte nøkternt der søsken må dele rom.

Men hjemmeforhold innebærer mer enn botilbudet. Det kan også ha betydning for elever om de bor alene eller om de bor sammen med en eller to av sine foreldre.

Noen barn og unge kommer alene til landet uten foreldre. De blir bosatt i institusjon eller i fosterhjem hvis de er under 18 år.

Barn som har mistet en av foreldrene før ankomst til Norge, møter ekstra utfordringer.

"Det er vår vurdering at det uomtvistelig er slik at det å bo sammen med begge foreldrene i ungdomstida, har stor betydning for om potensielle slutttere blant ungdommene forblir innenfor utdanning. Bor ungdommen ikke sammen med begge foreldrene, øker sjansen for bortvalg av videregående opplæring. Og blant de som velger bort, er sjansen større for tidligslutting og for skoleårsslutting blant de som ikke bodde sammen med begge foreldrene som 15-åring."

Eifred Markussen, Berit Lødding, Nina Sandberg, Nils Vibe 2006

5.2.4 Økonomi

"Implisitt ligger at frafall både kan være et resultat av fattigdom i vid forstand, og at det fører til fattigdom. Slik sett er frafall ett av de elementene som virker til å forsterke sosial ulikhet.

Det er altså ikke uten grunn at satsingen mot frafall er forankret og finansiert i regjeringens tiltaksplan mot fattigdom."

St.meld.nr.6 (2002-2003)

Asylsøkere får penger til livsopphold fra UDI. I likhet med botilbudet er også satsene til livsopphold fastsatt med tanke på kort botid i mottak.

De fleste asylsøkere bor i mottak med selvhushold. Pr. 1.jan 2006 var dette de gjeldende satser:

Enslige		inntil kr 2 790 pr måned
Ektepar/samboende		inntil kr 4 700 pr måned
Barn	(0-18 år)	inntil kr 1 340 pr måned
Barn	(over 18 år i kjernefamilie)	inntil kr 1 805 pr måned
Enslige forsørgere	(tilleggsbeløp)	inntil kr 620 pr måned

Asylsøkere som begynner i videregående skole har ikke rett til ytelser fra Statens Lånekasse, men vil kunne få et såkalt bokstøttetilskudd ved skolestart.

Statens anbefalte minimumsbeløp til livsopphold var i 2004 kroner 4100.- pr. mnd. Det betyr altså at beboere i mottak lever langt under et anbefalt eksistensminimum. Beløpet skal dekke utgifter til mat, transport, klær, medisiner/egenandeler og fritid.

Resultatet av dette kan bli at elever velger bort en utdanning for å jobbe, eller at man er nødt til å jobbe på kveldstid og i helger, noe som kan igjen kan påvirke skolearbeidet og innsatsen.

Etter bosetting blir asylsøkere og flyktninger tatt inn i kommunens Introduksjonsordning. Her følger de voksne, som ikke har et skoletilbud, kurs i norsk og samfunnslære, og deltar på diverse arbeidsforberedende tiltak. I disse 2 årene mottar man introduksjonslønn. I Bergen Kommune er dette pr. i dag 2G, noe som utgjør 117.555 skattepliktige kroner pr. voksen. Dette er beløpet noen foreldre med barn i videregående skole mottar i støtte.

Det utbetales ingen støtte for barn/ungdom som er elever i videregående skole. Det forventes at elever må søke Lånekassen om lån og stipend til skoleutgifter og livsopphold.

"Enkelte muslimske elever vil ikke ta opp studielån med henvisning til Koranen"

En ungdomsleder i en av byens innvandrersorganisasjoner hevder at lydighet mot religionen kan føre til at noen muslimske elever slutter i videregående skole av økonomiske årsaker. De klarer ikke å gjennomføre skolegangen med stipend som eneste økonomiske støtte. De vegrer seg for å ta lån siden betaling av renter strider mot prinsipper i Islam.

Dette var en ny problemstilling for prosjektet, men desto viktigere var det å innhente mer informasjon om dette siden det kunne være en mulig årsak til frafall. I samtale med Mohammad Azeem som er 1. Imam i Bergen kom det frem at:

:

- Det er familiens plikt å understøtte sine barn i sin utdanning
- Det skal dermed ikke være nødvendig å ta opp lån
- Betaling av renter er ikke akseptert med mindre alle andre muligheter er prøvd
- De elever som bor alene, og ikke har noen familie som kan betale nødvendige utgifter, må først prøve å få støtte fra familien eller ta arbeid ved siden av skolegangen
- Alt annet skal være prøvd før han kan anbefale at man binder seg til rentebærende lån

Han presiserer at utdanning er viktig. Ingen må avbryte sin skolegang av økonomiske årsaker, men tilføyer at dette er et reelt problem som myndighetene må sette seg i siden det er fare for å ekskludere en del av befolkningen fra utdanning.

Imamen bekrefter altså at det ovennevnte kan være et problem for noen elever. Det er ikke lett å få deltidsarbeid ved siden av skolen. Dessuten er videregående skolegang såpass krevende at det kan være vanskelig å forene skole med arbeid. Resultatet kan da bli at noen føler seg presset til å slutte istedenfor å velge å ta opp lån.

Dagsavisen omtalte dette tema i sin nettutgave 06.08.2005:

"Koranens renteforbud er ikke en bestemmelse som er ment å vanskeliggjøre tilværelsen, forklarer Arslan Mohammed. Mohammed forklarer at Koranen anser behovet for lån som et tegn på nød. Man skal ikke tjene på å låne bort penger til en trengende, og heller ikke selv låne, med mindre det er ytterst nødvendig. Mange har nok samvittighetskvaler fordi låneopptak strider mot deres grunnleggende normer. Å sette seg i gjeld er ikke et honnøruttrykk i noen kultur. Nei, vi lever i et vestlig samfunn og opptak av lån er nær sagt uunngåelig. Hus og utdanning er en nødvendighet, og selv om Koranen forbyr renter sier den også at man skal tilpasse seg det samfunnet man lever i. Jeg tror de fleste norske muslimer deler den oppfatningen. Islam er i høy grad en individuell religion der det er opp til den enkelte å følge dens påbud ut fra sunn, menneskelig fornuft."

Dette kan altså være et reelt problem for noen elever og kan føre til at enkelte avbryter sin skolegang for heller å søke jobb.

5.2.5 Foreldres utdanning, jobbtilknytning og ambisjonsnivå

Opheim og Støren (2001) fant en tendens til at karakterene blant minoritetselvene ble bedre hvis mor hadde høy utdanning, mens både fars og mors utdanningsnivå hadde klar effekt på karakterene blant majoritetselvene.

Løddings (2003) undersøkelse av frafall blant dem som nylig har avsluttet grunnskolen, fant ingen effekt av fars utdanningsnivå når det gjaldt frafall blant de minoritetsspråklige, men stor effekt av mors utdanning.

Dette kan forklares med at kjønnsrollemønsteret kan være annerledes enn det som er vanligst i etnisk norske familier.

Dessuten viser Berit Lødding i boken "Forskjell på folk – hva gjør skolen?" at når foreldrene har en positiv holdning til utdanning og vurderer utdanning som viktig og er allmenfagorienterte, øker sannsynligheten for at ungdommene forblir innenfor videregående opplæring.

Hun viser også at uavhengig av når ungdommene sluttet, hadde foreldrene deres lavere utdanning enn de som aldri hadde sluttet. Lavest utdanning hadde foreldrene til de ungdommene som sluttet først. Høyest utdanning hadde foreldrene til de ungdommene som aldri sluttet.

"Ambisjonsnivået er avgjørende i forhold til frafallsproblematikken. Størst sannsynlighet for å slutte har ungdom som mangler støtte for utdanning hjemmefra, som verken identifiserer seg med eller tilpasser seg skolen (varsellamper er mye fravær og svake prestasjoner tidligere i utdanningsløpet), og som har lave utdanningsambisjoner."

NIFU-STEP

5.2.6 Foreldres forhold til skolen

Mange elever kommer fra land med mye mer avgrensede roller enn i Norge. Barnas liv blir ofte delt mellom et hjemmeliv og et skoleliv. Skolen tar som oftest kontakt med hjemmet bare når barnet deres har gjort noe galt.

I boken "Vesle svarte Sambo er nå voksen og bor i Norge" tar forfatteren Olta William Anoumou blant annet opp de problemer en kan oppleve ved å komme fra en tradisjonell afrikansk skole til den moderne vestlige skole. Hans erfaring er at barna kunne bli "overlevert" til læreren sammen med en gave til læreren. Denne eleven ble da særlig godt "ivaretatt" ved at pisen talte ennå mer til disse barna enn til de andre elevene.

Samme analyse blir vektlagt av Loona i 1995:

I følge hans rapport kan møtene mellom minoritetsspråklige foreldre og den norske skolen ofte karakteriseres gjennom underkastelse og passivitet fra foreldrenes side. Minoritetsforeldrene overlater ofte det fulle ansvar for barnas utdanning til utdanningssystemet fordi de tror at skolen vet best.

Det er viktig å kjenne til slike forskjeller når man som skole skal forholde seg til foreldre som tradisjonelt har et annet syn på skolesystemet og foreldres rolle.

Opplevelse av trygghet i forhold til foreldrerollen.

Det er avgjørende at lærerne opplever trygghet i forhold til lærerrollen og samarbeidet med de minoritetsspråklige foreldrene.

Studier har vist at forholdet mellom skole og minoritetsspråklige foreldre enkelte ganger kan karakteriseres som en kulturkollisjon (Arneberg 1995, Ericsson og Larsen 2000, Loona 1995). I følge Ericsson og Larsen (2000) bringer mange minoritetsforeldre med seg kulturell ballast, tradisjoner og verdier som ikke nødvendigvis ivaretas i den norske skolen, og skolene kommuniserer kultur, tradisjoner og verdier som ikke nødvendigvis har oppslutning blant alle minoritetsforeldre.

Selv om dette nok også kan stemme for norske foreldre, er potensialet for slike uoverensstemmelser større når det gjelder minoritetsforeldre. Den kulturelle kapitalen som er forutsatt og favorisert innenfor det norske utdanningssystemet, er forskjellig fra den som minoritetsspråklige foreldre innehar.

Loona (1995) hevder at det er en ujevn distribusjon av kulturell makt mellom skolen og minoritetsforeldrene. Denne maktforskjellen sikrer at skolen har den totale sosiale og pedagogiske autoritet i diskusjoner knyttet til skolerelaterte saker.

5.2.7 Alder og kjønn

En del ungdommer kommer til landet uten nødvendig grunnskoleutdanning. Denne må de gjennomføre i Norge gjennom kommunens opplæringstilbud. Det betyr at noen elever er eldre enn sine medelever når de er klare for videregående utdanning.

Sosialt sett kan dette være et problem. Det kan være vanskelig å finne felles aktiviteter og samtaleemner hvis alderen varierer fra 16 til 24 år på to elever i samme klasse.

Noen minoritetsspråklige jenter føler ekstra problemer i forhold til familiens forventninger og krav til dem. Forskjellene mellom gutter og jenter går først og fremst på de krav som stilles til såkalt "huslige plikter". Likevel er det i følge Berit Lødding i NIFU-STEP *"Ingen holdepunkter for å si at jenter systematisk holdes borte fra utdanning."*

Hun fant også ut at:

"Det var en overvekt av gutter blant de minoritetsspråklige ungdommene som ikke var elever i videregående opplæring våren 2003"

"Forskjell på folk - hva gjør skolen?" NIFU-STEP 2006

5.3 Elevens motivasjon

"Det er mange unge mennesker med flerkulturell bakgrunn som lykkes mot alle odds, men det er få som spør hva som er årsakene. Hvor henter de motivasjon fra? Hvem viser dem vei? Hvem har vært deres rollemodeller?"

Brenna

Foreløpig kan vi fastslå på bakgrunn av foreliggende materiale at elevenes motivasjon og de årsaker som påvirker manglende motivasjon, er sentrale i vurdering av årsaker til mulige frafallsgrunner. Hva styrker motivasjonen?

5.3.1 Trivsel

Trives du på skolen?

51 ja   9 sånn passe   2 nei

Dette svaret fra vår lille elevundersøkelse bør inspirere lærere, administrasjon og myndigheter til videre arbeid for å øke antallet av de minoritetsspråklige elever som fullfører sin videregående utdanning. Elevenes trives på skolen! Bare 2 av våre elever svarer nei på trivsels spørsmålet, tross for at 14 av de samme elevene har tenkt på å slutte.

I ettertid ser vi imidlertid at spørsmålet burde vært delt i spørsmål om faglig trivsel og sosial trivsel. Likevel er inntrykket at de spurte elevene er motiverte og tilfredse med å ha et skoletilbud. Det er et godt utgangspunkt å bygge videre på.

5.3.2 Ambisjoner

"Grip fatt i drømmene til ungdommene, i deres drømmer ligger det enorm kraft til å endre livet til et godt liv."

Brenna

Det er en utbredt oppfatning blant lærere at noen minoritetsspråklige elever har for store ambisjoner i forhold til sine forutsetninger. Noen blir nok påvirket av foreldre som ønsker at deres barn skal ta en høy utdanning. Disse drømmer og ønsker er det viktig å la eleven beholde som en viktig motivasjon. Skolens oppgave blir å vise elevene at i dag kan du oppnå studiekompetanse uansett hvilket linjevalg du foretar ved skolestart. Elever med for store ambisjoner vil nok fort se om de må justere ambisjonsnivået sitt.

Verre er det med de elevene som har en manglende motivasjon og holdninger til skole. For disse elevene kan møtet med videregående utdanning bli tøft.

"Når for eksempel ungdommene i tiende klasse tilkjennegir holdninger som at skolen ikke er viktig, at de ikke legger noe innsats i skolearbeidet, at de har alvorlige atferdsavvik og at de vil ut i jobb så fort som mulig, så mener vi at dette, selv om det er målt ved spesifikke utsagn knyttet til tida i ungdomsskolen, kan oppfattes som generelle holdninger til utdanning. Det er også vår vurdering at disse generelle holdningene ikke forsvinner sommeren mellom tiende klasse og grunnkurs i videregående opplæring, og at disse holdningene kan være med å påvirke ungdommenes atferd i forhold til videregående opplæring."

"Forskjell på folk - hva gjør skolen?"

5.3.3 Inkludert eller marginalisert?

Hvor stor del av dine venner er av utenlandsk opprinnelse?

Dette var et av de spørsmålene i vår undersøkelse som gav de mest overraskende svar for oss:

60% av elevene svarte at de aldri eller sjelden har kontakt med etnisk norske ungdommer i fritiden eller i helgene. 19 – altså 1/3 svarte at ALLE vennene var av "utenlandsk opprinnelse"

Gjennomsnittlig svarte elevene at 82% av vennene deres var av "utenlandsk opprinnelse".

Det er virkelig grunn til å rope varsku når 19 av 60 (over 30%) av elevene slår fast at alle deres venner utenom skoletiden er av utenlandsk opprinnelse.

Ansvar for marginalisert ungdom

Loveleen Brenna, Aftenposten 24.10.06

"Barn som vokser opp med flere kulturer, må ofte gjøre vanskelige valg. Det som kan oppfattes som moralsk riktig hjemme, kan bli oppfattet som umoralsk i samfunnet. Som for eksempel: Foreldre ønsker ikke at barna stiller kritiske spørsmål til autoritetene, mens læreren ønsker at eleven skal lære å tenke kritisk og ha egne meninger. Og så skal barna gjøre verdivalg og utvikle en sosial kompetanse som aksepteres av de voksne.

Når barn og unge får mye kritikk, kan det skape frustrasjon. Gjentatt kritikk og nederlag både hjemme og i samfunnet gir barn og unge en opplevelse av at de ikke strekker til. Når det blir for mange utrygge arenaer og mange negative erfaringer, begynner de unge å beskytte sin sårbarhet eller sin indre kjerne på en feil måte (vold, aggresjon eller avvisning).

Den største fattigdommen barn og unge med flerkulturell bakgrunn kan oppleve i dag, er at de ikke har tilhørighet til et fellesskap. Det er ingen som ser dem, kjenner navnene deres eller hvilke drømmer de har. Det er få som kjenner dem, men det er mange som har sterke meninger om dem. Når de da havner i negative miljøer hvor de får aksept og tilhørighet, blir de definert som marginalisert ungdom og en mulig trussel for samfunnet. Og blir straffet for det."

5.3.4 Identitetsbekreftelse og følelse av respekt

"Eg vil at dere skal huske en ting – eg E i verden!"

Minoritetsspråklig ungdom i Bergen

"I møte med nye kulturer legger en ofte lettest merke til særtrekkene i kulturen. For å takle annerledeshet i møte med nye kulturer er det istedenfor viktig at man fokuserer på de menneskelige likhetene. Våre fellestrekk vil kunne bygge en bro mellom oss og den andre, og vår annerledeshet er hvert vårt fastland, hvor vår særegenhet har sitt utspring.

Det er viktig å huske at annerledesheten går begge veier. Etniske minoriteter i Norge har også problemer med å takle annerledesheten i forhold til den norske kulturen.

Alle bærer i seg holdninger som er motstridende med mange andres. For å kunne takle noe må vi forstå. For å forstå må vi være spørrende og ikke konkluderende. Hvorfor oppfatter jeg de andre som annerledes? Vi må skape rom for den andres annerledeshet. Husk at annerledeshet er en gjensidig opplevelse. Å vise nysgjerrighet, åpenhet og respekt er viktig."

Loveleen Brenna

Alle har behov for å bli sett og hørt. Vårt inntrykk etter intervjuene med minoritetsspråklige elever er at mangel på oppmerksomhet er noe mange elever opplever i skolehverdagen enten fra medelever eller fra lærere.

En lærer sa at hun ikke hadde noen problemer med de minoritetsspråklige elevene i klassen – "de er så stille og rolig, jeg merker nesten ikke at de er der"!

"Det viktigste er likevel behovet for å bli sett, at lærerne kjenner vår bakgrunn og at lærerne tar seg bryet med å finne ut hvor vi kommer fra. Vi ønsker norske venner og en skole som gjør at du føler deg respektert. En lærer må legge merke til om en elev er borte, er veldig stille en dag eller bråker. Vær nysgjerrig i stedet for skeptisk".

Armin Amookhteh, intervju i Fagbladet

5.3.5 Aktør eller brikke? Problem eller ressurs?

"Som innvandrerdatter blir du ikke skikkelig godtatt. Du får delta, men ikke være med å bestemme."

Armin Amookhteh

Læringslaben 2005 definerer disse begrepene for å vise forskjellen en elev kan se på sin egen rolle:

*"En **brikke** opplever at livet er bestemt av krefter de ikke selv har herredømme over. Det som gir opphav til deres måte å opptre på ligger hinsides deres kontroll."*

*"En **aktør** betrakter seg som selvbestemmende, fritt og velgende menneske som forholder seg bevisst til sine omgivelser."*

*"**Ressurs**: Den flerkulturelle oppveksten gir barna mulighet til å inneha et utvidet repertoar av normer, væremåter og konvensjoner, inklusiv religionsrelaterte normer og tradisjoner. Mange har også utviklet en evne til å ta andres perspektiv og finne både likheter og ulikheter til virkeligheter som kan eksistere ved siden av hverandre*

Denne kompetansen blir dessverre lite fremhevet eller konkretisert i samfunnet i dag.

Dersom de voksne ikke gir denne kompetansen en verdi, kan det skape frustrasjon hos mange elever."

Stortingsmelding 49 har overskriften "Mangfold – inkludering og deltagelse".

Det er viktig å huske at deltagelse også innbefatter medbestemmelse, for eksempel i elevrådet. Vi intervjuet elevene også om dette spørsmål.

Deltar du i elevrådarbeid eller Fokusrådarbeid? ⁶

15 deltar - 48 svarte nei

Hvis ikke – har du lyst å delta? Av de 48 hadde 21 lyst!

Alle elever ved en skole deltar jo ikke i elevrådarbeid. Dette gjelder for etnisk norske så vel som blant minoritetsspråklige elever. Det er gledelig at 15 deltar, og et tankekors at nesten halvparten av de minoritetsspråklige elever som ikke deltar – ønsker dette.

Dessverre viser også undersøkelsen at et stort flertall av de spurte opplever et problemstempel i skolen synliggjort med denne påstanden:

"Innvandrere får ofte skylden hvis noe galt skjer i skolen."

Enig eller delvis enig 38 - Uenig 13

Det er grunn til å fokusere på dette for skoler og Elevorganisasjonen. Ingen er tjent med et miljø som retter problemfokus mot en gruppe etter bakgrunn eller hudfarge. Skolene må se ressursene i elevene istedenfor problemene.

⁶

Fokusråd er etablert for elevene på Årstad Videregående skole i Bergen, der arbeidet med inkludering står sentralt.

*"Barn med flerkulturell bakgrunn har ofte flere språk, koder, referanserammer og en mangfoldig livserfaring. De har utvidede perspektiver."
Brenna*

Mange minoritetsspråklige elever kan et språk Norge kan ha bruk for, og ikke minst en kulturkunnskap skolen kan bruke.

Store deler av norsk handel foregår med land med språk som våre ikke-vestlige minoritetsspråklige elever behersker. La dem få ta vare på sin kunnskap, utvikle den og få anerkjennelse for sin ressurs til glede for seg selv og norsk næringsliv. Knarvik Videregående skole vil tilby kinesisk som fremmedspråk til sine elever for neste skoleår. Dette er blant annet en konsekvens av den oljerelaterte virksomhet i kommunene og den kontakt man har med Kina i den forbindelse.

5.3.6 Jobbutsikter

Mange arbeidsgivere er fremdeles skeptisk til å ansette arbeidssøkere med "fremmede" navn og annen bakgrunn. Skal ungdommer bli motiverte til en utdanning, må de se at mulighetene for en jobb etter skolegang er reelle. Det er gledelig at for eksempel NHO med sitt prosjekt "Gutta på randen" nettopp fokuserer på dette ved å inspirere arbeidsgivere til rekruttering av ikke-vestlige innvandrere. Vi ønsker å drøfte dette nærmere, siden dette er utfordringer myndighetene må fokusere enda mer på hvis vi skal oppnå en reell likestilling på arbeidsmarkedet.

Siste rapport fra Arbeidsmarkedsetaten i november 2006, viste nedgang i antall arbeidsledige innvandrere. Dette er positivt, men dessverre viste rapporten også at antall arbeidsledige ikke-vestlige innvandrere var uforandret fra sist – nemlig på 10%.

90% fikk lærlingkontrakt i Hordaland.

Hordaland Fylkeskommune hadde i høst ansvar for å skaffe lærlingplass til 42 minoritetsspråklige elever. 38 av disse hadde fått kontrakt ved utgangen av oktober. Dette er gledelige tall sammenlignet med det som opplyses å være et problem på landsbasis. Slike fakta kan være en inspirasjon for kommende minoritetsspråklige elever i fylket.

Tiltross for disse positive tendensene i Hordaland er det et faktum at det foregår diskriminering på arbeidsmarkedet som nok kan gjøre minoritetsspråklige elever motløse.

Diskriminering på arbeidsmarkedet.

Håvard Helland og Liv Anne Støren slår fast i en av sine forskningsrapporter at det er store forskjeller på arbeidsmarkedet mellom innvandrergupper og den etniske majoritet:

- *Det er nødvendig å vurdere hva som kan ligge grunn for den enkelte arbeidsgivers beslutning.*
- *I følge økonomisk teori er det arbeidsgivernes fremste mål ved ansettelse å velge den mest produktive kandidaten*
- *Mønsteret kan derfor skyldes enten at arbeidsgiverne vurderer søkere med majoritetsbakgrunn som bedre kvalifisert, eller at de vurderer det som mer risikofyllt å ansette en med ikke-vestlig bakgrunn.*
- *En tredje mulighet er at arbeidsgiveren diskriminerer, det vil si at han prioriterer det å ansette en med etnisk norsk bakgrunn høyere enn det å ansette den mest produktive.*
- *En situasjon hvor arbeidsgiverne vurderer søkere med majoritetsbakgrunn som bedre kvalifisert, kan oppstå hvis ikke-vestlige innvandrere har lavere karakterer enn deres medelever med etnisk norsk bakgrunn. Dette kan være en del av forklaringen av de store forskjellene mellom de to gruppene, men som nevnt viste forrige rapporteringsanalyser av dem som begynte i grunnkurs høsten 1999 og 2000, at de ikke-vestlige innvandrerne kom dårligere ut også sammenliknet med etnisk norske medelever med like gode karakterer.*

5 teorier om mulig diskriminering:

1. *Det er også tenkelig at arbeidsgivere velger etnisk norske søkere fordi de anser risikoen for å velge feil kandidat som mindre da enn hvis de ansetter ikke-vestlige innvandrerne. I forsøk på å forklare at kvinner langt sjeldnere enn menn får lederstillinger, har for eksempel Kanter (1977) hevdet at arbeidsgivere har en tendens til å velge kandidater som er like dem selv. Ved å gjøre det, vet man i større grad hva man får, og risikoen for å ansette feil kandidat kan oppfattes som lavere. Dette kalles homososial reproduksjon, og kan også være relevant for forståelsen av forskjeller i arbeidsmarkedet mellom den etniske majoriteten og minoritetsgrupper.*
2. *De som ansetter lærlinger, er i stor grad etnisk norske, og denne mekanismen kan dermed lede til at de oftere velger søkere som også er etnisk norske. En annen type mekanisme som er virksom i arbeidsmarkedet, handler om sosiale nettverk. Mange ansettelser foregår gjennom uformelle kanaler (Hansen 1997), og en viktig grunn til det er at det å ansette en man kjenner fra før, eller som man får anbefalt av bekjente, kan oppleves som mindre risikofyllt enn å ansette en man ikke kjenner. Sannsynligvis består det sosiale nettverket til typiske ikke-vestlige innvandrerungdommer av færre arbeidsgivere (og bekjente av arbeidsgivere), enn det sosiale nettverket til typiske majoritetsungdommer gjør. I så fall kan også forskjeller i sosialt nettverk bidra til forståelsen av de observerte forskjellene mellom majoritet og minoritet.*
3. *En tredje mulig forklaring på de store forskjellene vi finner mellom ikke-vestlige innvandrere og majoriteten er at arbeidsgivere diskriminerer innvandrere. Diskriminering er imidlertid en betegnelse som kan fylles med forskjellig innhold. Den sterkeste formen for diskriminering er når økonomiske vurderinger rett og slett settes til side og arbeidsgiverne velger en etnisk norsk kandidat uansett karakterer og andre kvalifikasjoner.*
4. *En fjerde form for diskriminering er at arbeidsgivere foretrekker etnisk norske søkere på grunn av andres fordommer. En rørleggermester kan for eksempel begrunne det å velge en etnisk norsk søker med at kundene vil foretrekke en slik rørleggerlærling.*
5. *Siste form for diskriminering er statistisk. Denne formen innebærer at arbeidsgivere for å redusere risikoen for å velge feil kandidat, velger å ansette søkere ut fra gjennomsnittlige egenskaper ved den gruppen de tilhører. Dersom det for eksempel antas at ikke-vestlige arbeidstakere i gjennomsnitt har høyere sykefravær enn etnisk norske, kan det føre til at arbeidsgivere foretrekker etnisk norske søkere uavhengig av den enkelte søkers sykefravær og produktivitet. I en situasjon der arbeidsgiverne ikke har tilstrekkelig informasjon, og det vil være tidkrevende og kostbart å skaffe seg informasjonen, baseres avgjørelser på egenskaper ved den gruppen en læreplass søker tilhører, og ikke på egenskaper ved den enkelte søker.*

”Av og til har jeg lyst å skrive søknad med norsk navn for å se hvordan de reagerer”

I 2005 undersøkte Cécile Ollivier minoritetsspråkliges tilgang til læreplasser for Rogaland Fylkeskommune.

”Et fremmedklingende navn på en læreplassøknad kan utløse en rekke assosiasjoner som ikke vil spille inn i en vurdering av en søknad med norsk navn. Selv om den minoritetsspråklige delen av befolkningen er svært heterogen, kan personer med innvandrerbakgrunn bli sett på som representanter for en etnisk gruppe og som bærere av gruppens antatte egenskaper.”

For rådgivere, lærere og foreldre kan det være vanskelig å motivere minoritetsspråklige elever når mediene ofte fylles med negativ situasjonsbeskrivelse av fremtidsutsikter. Sætermoen og Glomvoll

viser i sin rapport til en svensk undersøkelse som dokumenterer at utdanning lønner seg i forhold til jobbmuligheter:

- *Ungdom som avbryter utdanningen straks etter grunnskolen, får en langt dårligere forankring i arbeidslivet enn ungdommer som gjennomfører 2-3 år i videregående skole eller tilsvarende. Dette gjelder særlig jentene.*
- *De samme ungdomsgruppene er langt mer utsatt for arbeidsledighet.*
- *Ungdommene får sjelden andre tilbud på arbeidsmarkedet enn lavstatusjobber i konjunkturfølsomme bransjer med dårlig arbeidsmiljø og dårligst lønn.*

5.3.7 Interesser og det vanskelige valg

Det er ikke lett å foreta et valg av utdanning etter endt grunnskoleutdanning. Mulighetene er mange, tilbudene og linjebetegnelse endres.

Et eksempel er en fortvilet elev som hadde søkt vg1 i mekaniske fag. Nå var han skuffet. Han hadde fått plass på TIP. Han visste ikke da at linjen "mekaniske fag" nå hadde skiftet navn til "Teknikk og industriell produksjon", TIP. Heldigvis hadde han takket ja til tilbudet, og fikk altså oppfylt sitt førstevalg.

I kunnskapsløftet er det lagt opp til økt fokus på yrkesvalg i ungdomstrinnet. Dette er en nødvendig utfordring for skolene. Elever og foreldre med kort botid i landet har problemer med å forstå det norske skolesystemet og de ulike linjebetegnelser og muligheter. Mange opplever at det er vanskelig å velge. Foreldre opplever at det vanskelig å gi råd til sine barn.

"Det er behov for økt fokus på læring. Jeg ønsker et nytt fag i Ungdomsskolen som kan hete "Hva skal jeg bli?"

Armin Amookhteh

5.3.8 Mestring

*"Å gå i stim er lett,
men symja áleine lyt du meistra,
for á fylgja straumar etter indre draumar"*

Innskrevet på veggen i Øystese Gymnas.

Forskning viser at strykprosenten er høyere blant minoritetsspråklige elever enn blant etnisk norske elever.

"På allmennfag er andelen med stryk om lag dobbelt så høy blant minoritetslevene som blant majoritetslevene (ca. 12 mot ca. 24 prosent). Andelen med stryk er spesielt stor blant minoritetslever på allmennfaglig påbygging, der (minimum) 56 prosent av minoritetslevene har strøket, i tillegg har en del av dem (ca. 5 prosent) sluttet i løpet av skoleåret."

Helland/Støren 2004

Opplevelsen av mestring er sentralt for motivasjon og innsats. For å oppleve mestring er det viktig at noen grunnleggende behov dekkes.

Grunnleggende behov i lærings situasjonen

- forstå
- mestre
- oppleve mening
- oppleve sammenheng

- oppleve anerkjennelse
- få identitetsbekreftelse
- få perspektivutvidelse

An-Margritt Hauge, -05

Skal elevene klare de lekser og oppgaver skolen gir dem, må det være tilpasset den enkeltes nivå. Som en ansatt i PP-tjenesten sa: "Leksene skal være en repetisjon av allerede gjennomgått og innlært stoff. Først hvis eleven mestrer arbeidet uten hjelp, kan man si at eleven har fått tilpasset opplæring."

5.3.9 Innsats

"Jeg har erfart gjennom arbeidet med undersøkelsen at mange unge tenker på penger, og at de vil bli millionær over natten. Det går ikke. Alt du får lett, mister du lett."

Armin Amookhteh

Lauglo (1996) har fremhevet tegn til det han kaller mer driv blant minoritets elever, altså et sterkt pågangsmot til tross for at vanskelighetene også er større.

Krange og Bakken (1998) tar dette med i en analyse av minoritets elevers skoleprestasjoner, hvor de finner grunn til å fremheve at innvandrere til tross for stor innsats, jevnt over har større problemer med å høste fruktene av å befinne seg i posisjoner som normalt betinger suksess.

I vår elevundersøkelse viste det seg at tiden brukt på lekser varierte fra 0 til 4-5 timer. 27 elever bekreftet at de gjorde leksene, 16 gjorde litt mens 8 aldri gjorde lekser. Dermed kan vi slå fast at bare halvparten av våre elever i undersøkelsen gjør det skolen forventer av dem. Årsakene til dette kan være mange, som tidligere beskrevet.

5.3.10 Fravær, atferd, tilstand

Mange minoritetsspråklige med flyktningbakgrunn sliter også med søvnproblemer. Årsakene til dette har vi berørt i avsnittet om bakgrunn og tiden før ankomst i landet. Det medfører at det kan være lett å komme opp i en situasjon der døgnet blir snudd. Det blir vanskelig å stå opp om morgenen. En del av fraværet skyldes nettopp dette. Må det være slik? Er det noe skolene kan bidra med overfor elever som har problemer med å komme seg opp i rett tid til skoledagen? Senere i rapporten vises det til et eksempel fra Kvam der kommunen bidrar til å motvirke fravær ved tilstedeværelse av en ungdomsrettleder betalt av kommunen.

Alt fravær fra skolen blir registrert, uansett hva som er årsak til fravær. I prosjektarbeidet har vi snakket med elever som har avbrutt sin behandling hos psykolog, da de var bekymret for at det registrerte fraværet skulle bli for høyt.

Fagopplæringskontoret i Hordaland Fylkeskommune bekrefter at høyt registrert fravær er den største hindringen for at elever skal komme i betraktning for lærlingplasser.

Helland, Støren 2004 har også sett på betydningen av lavt fravær:

"Antall fraværsdager i VKI er kjent for arbeidsgiverne, og det kan også oppfattes som et uttrykk for søkerens framtidige produktivitet. I så fall er det sannsynlig at også fraværsdager vil påvirke muligheten til å få læreplass."

Forskningsprosjektet "Bortvalg og kompetanse" viser at andelen elever som fullfører og består videregående opplæring påvirkes av høyt elevfravær i grunnskolen. Høyt elevfravær vil i nest omgang føre til faglige problemer og manglende opplevelse av mestring. Særlig kritisk er dette på ungdomstrinnet og i forbindelse med overgang til videregående opplæring.

Som nevnt er det en del minoritetsspråklige elever som sliter med både fysiske og psykiske helseproblemer etter tidligere opplevelser. Mange elever kan trenge hjelp utover de pedagogiske tilbudene skolene kan bidra med. Det er ikke rett at det skal være overlatt en lærer, inspektør eller rådgiver å takle disse utfordringene som er nye for mange skoler i vårt fylke. En rådgiver forteller at han har flere elever med fluktbakgrunn. Han vet at elevene slet med traumer og hadde stort behov for oppfølging, men vegrer seg for å starte samtale om dette. Han var redd for "å ta hull på byllen" og mente at det i så fall ville bli en alt for tidkrevende jobb i forhold til den tid han hadde fått avsatt til rådgivning. Helsetjenestetilbudet i videregående skole er kommunenes ansvar. Denne tjenesten må bygges ut for å ivareta elevenes helseproblemer. Det vil være et viktig tiltak i forebygging av frafall, noe jeg vil utdype i kapittel 6.

5.4 Skolen

Skolen er ikke livet,
og livet innretter seg
ikke etter skolen;
det er skolen som må innrette seg etter livet.
Karen Blixen

5.4.1 Forutsetninger for å lykkes

Behovet for kompetanseheving:

"Det norske samfunnet blir stadig mer komplekst og mangfoldig. Utviklingen mot et mer kunnskapsdrevet samfunn stiller økte krav til skolene som lærende organisasjoner. Det betyr blant annet at skolene må sette søkelys på personalets læring, og ikke bare på elevenes læring. Kompetansen må utvikles, deles og tilpasses organisasjonens behov. Det betyr igjen at det er behov for å løse opp i tradisjonelle strukturer og arbeidsmåter på skolene.

For det første må lærere og skoleledere ha den kompetansen som er nødvendig for å kunne møte kunnskapssamfunnet og en mer mangfoldig gruppe elever og foresatte.

For det andre må skolen ha kunnskap om sterke og svake sider ved sin egen virksomhet, om hvilke tiltak som kan føre til forbedring, og tilgang til et godt støtte- og veiledningsapparat.

For det tredje må skolen selv utvikle en kultur for kontinuerlig læring og utvikling".

Læringslaben 2005

Funn i eget prosjektarbeid:

"Vi vet så lite om de minoritetsspråklige elevene"

"Vi kjenner ikke deres kultur og deres bakgrunn"

"Vi får ikke kontakt med de minoritetsspråklige foreldrene"

"De møter ikke opp etter innkalling til skolen"

"Jeg ser at elever sliter, men vet ikke helt hvordan jeg skal gripe det an"

"Jeg spør hele tiden om de forstår, og de svarer alltid bekreftende på det, men jeg vet ikke helt..."

"Kan jeg spørre om hva de har opplevd?"

"Vi får ikke vite noe om elevene før de plutselig sitter her i klassen"

"De kan jo nesten ikke norsk når de begynner her"

Dette og lignende utsagn har blitt notert etter samtaler med ansatte i videregående skoler i de tre kommunene. Inntrykket er at det er et stort behov for og stor vilje til å øke sin faglige kompetanse på feltet. Samfunnet, og dermed også skolene, er blitt og vil alltid være flerkulturelle så lenge vi har innvandring til Norge.

Noen kvier seg for møtet med den minoritetsspråklige elev. Denne frykten er som oftest ubegrunnet, men likevel er det all grunn til å ta den på alvor. Frykten for det ukjente preger de fleste av oss. Det kan virke som dyktige pedagoger glemmer at de er dyktige i møtet med det ukjente akkurat som minoritetsspråklige elever og deres foreldre kan bli skremt av det første møtet med videregående skole. Løsningen kan være å la personalet bli fortrolig med dette "ukjente" og se at det ikke er så vanskelig og "farlig" som man kanskje trodde.

En psykiater ringte en gang til en av byens psykologkapasiteter på flyktningfeltet. Han hadde fått inn en pasient fra Ghana og følte seg ganske hjelpeløs. For, som han sa; "Jeg vet ikke noe om hvordan de er deprimerert i Ghana".

Ofte kan det være lurt å glemme etnisitet og kulturbakgrunn i vårt møte med innvandrere - fagfolk er fagfolk, mennesker er mennesker.

En viktig forutsetning for å lykkes både som minoritetsspråklig elev og som ansatt i videregående vil derfor være at skolen er trygg på det arbeidet som utføres. Hvis man ikke er sikker på dette, må man finne ut hvilken vei en skal gå for å bedre forutsetningene for å lykkes.

Det sosiale aspekt:

Psykologspesialist Svein Ramung brukes som foreleser i "Hordalandsmodellen - tverrkulturell forståelse i offentlig tjenesteyting". Han har samlet forskningsresultater om dette temaet.

Gruppers betydning for sosial adferd:

- Flere undersøkelser viser sammenheng mellom sosial posisjon og språklige ferdigheter – evnen til å uttrykke seg verbalt.
- Ungdom som har lett for å komme i kontakt med andre, får lettere gode relasjoner
- "Ledere" i grupper har vanligvis bedre språklig uttrykksevne enn de andre i gruppen. Der dette ikke er tilfelle, bygger leders posisjon mer på makt
- Reese (1961): Direkte sammenheng mellom elevs selvoppfatning og gruppens akseptering av dem
- Bushwell (1953): Elever med gode skoleprestasjoner har også gode relasjoner til medelever både på lavere og høyere trinn
- Jensen og Sigsgård (1961): dersom en elev blir sett ned på av andre i gruppen, blir eleven tilbøyelig til å vurdere seg selv som dårlig. Klarer man seg dårlig i en gruppe, er man tilbøyelig til å søke seg vekk fra gruppen.

Dette viser at man ikke skal glemme det sosiale aspekt når skolene vurderer seg selv og hvordan man ivaretar de minoritetsspråklige elever i skolen.

Skolen er en viktig sosial arena for alle elever.

5.4.2 Differensiering og tilpasset opplæring

"All vidaregåande opplæring skal tilpassast evnene og dugleikane til den enkelte eleven, lærlingen og lærekandidaten, og skolane og lærebedriftene skal bruke varierte arbeidsformer. Nokre har likevel større behov enn andre for tilrettelegging av opplæringa."

Vilbli.no

Har du tilpasset undervisning, ekstraundervisning eller Norsk 2?

Dette var et av de spørsmålene som ga oss overraskende svar. 31 bekreftet riktignok at de fikk en eller annen form for tilpasset undervisning, men 21 hadde et tilsvarende opplegg som resten av klassen.

Andre undersøkelser gir tilsvarende resultater om dette:

"Resultater fra brukerundersøkelser blant elever viser at elevene opplever manglende tilpasset opplæring, oppfølging og faglige tilbakemeldinger."

Brukerundersøkelsen MMI fra Utdanningsetaten og Rapport fra Elevinspektørene 2003 – 2005 fra Utdanningsdirektoratet

Hva sier så lovverket og ministeren om dette?

Opplæringslovas §1-2 Formålet med opplæringa

"Opplæringa skal tilpassast evnene og føresetnadene hjå den enkelte eleven, lærlingen og lærekandidaten"

"Målet for opplæringa er en likeverdig opplæring for alle elever som overordnet mål uavhengig av kjønn, foreldreøkonomi, bosted, evner, forutsetninger, kulturell og språklig bakgrunn."

"Samtidig arbeider skolene for å styrke kvaliteten på læringsutbyttet i fagene. Elevene skal fra aller første skoledag til de går ut av vidaregåande skole ha differensiert opplæring. Et bredt spekter av arbeidsmåter og fleksibel organisering av opplæringa kjennetegner skolene som har kommet lengst i å tilpasse opplæringa til den enkelte elev. Enkeltskoler med ønske om og vilje til framtidsrettet skoleutvikling får støtte gjennom diverse prosjekter. I flere av Oslo skolens satsninger er det lagt opp til erfaringsspredning og erfaringsdeling i nettverk."

Utdanningsetaten Oslo

"En forutsetning for å utnytte denne ressursen på en positiv måte er at skolen evner å gi alle elever, uansett evner og forutsetninger, de samme mulighetene til å utvikle sine evner og talenter. Skolen må i større grad legge vekt på ulike elevers likeverd."

Læringslaben 2005.

"Alle kan ikke lære like mye. Alle kan ikke nå de samme mål. Men alle kan lære. Alle kan nå sine mål. I dag vet vi at evner er noe som utvikles gjennom kvalitativt gode opplæringstilbud. Tidligere regnet vi med at elever med et dårlig utgangspunkt ikke ville ha særlig utbytte av opplæringa. Nå vet vi at det er elever med et vanskelig utgangspunkt som har aller mest å tjene på god kvalitet i opplæringa."

Vi skal derfor ikke avskrive noen. Tvert imot, vi skal innskrive alle i et inkluderende fellesskap. Og da mener jeg virkelig inkludere, ikke bare finne en plass til hver enkelt. For alle kan lære! Tilpassing for den enkelte står ikke i motsetning til læring i fellesskapet."

Djupedal, Loen nov 2006

Her har vi store utfordringer.

5.5 Fritiden

5.5.1 Venner

"Menneskene hater hverandre fordi de frykter hverandre. De frykter hverandre fordi de ikke kjenner hverandre. De kjenner hverandre ikke fordi de ikke tar kontakt med hverandre. De tar ikke kontakt med hverandre fordi de lever atskilt."

Martin Luther King

Har du kontakt med "norske" ungdommer etter skoletid eller i helgene?

Ja 24 Nei 18 Sjelden 18

Undersøkelsen vår viser altså at 36 av 60 elever eller 60 % aldri eller sjelden har kontakt med etnisk norske ungdommer i fritiden.

Migrapolis på NRK merket seg tallene fra vår elevundersøkelse og laget innslag med Armin Amookhteh i oktober 2006. Bergens Tidende intervjuet Armin i forkant av programmet:

"Er det så viktig med norske venner?"

"Selvfølgelig. Det er jo slik vi kan lære norsk og bli kjent med det norske samfunnet. Selv har jeg bodd i Norge i nær 5 år, men har vel ingen nære norske venner."

Armin har forklaring på hvorfor det er slik:

"Uttrygghet. Vi kjenner ikke hverandre. Mange ungdommer har ikke selvtillit nok til å ta kontakt. De er redde for å si eller gjøre noe feil. Dette gjelder både nordmenn og innvandrerungdom. For å bedre integreringen må vi få mer kunnskap om hverandre. Det må komme både fra innvandrere og nordmenn. Ikke skjær alle innvandrere over en kam. Ikke tro at vi alle sammen er kriminelle. Prøv oss, ta kontakt, ikke vær redd!"

Da vi besøkte en videregående skole for å presentere funn i undersøkelsen, ble det stilt spørsmål til klassen om hva elevene der trodde var årsaken til stor skepsis fra etnisk norske elever til minoritetsspråklige elever. En jente hadde forklaringen:

"Det er ikke det minste rart. Fra jeg var ganske liten ble jeg tytt ørene full av min far om at jeg måtte passe meg for de der!"

Vel så viktig som sosial trivsel på skolen, er tilpasning og opplevelse av samhandling og inkludering i fritiden. Kan skolene bidra til større fokus på dette?

5.5.2 Organisert virksomhet

Siden det viser seg at det kan være vanskelig for minoritetsspråklige å få etnisk norske venner på fritiden, ville vi finne ut om kanskje det er annerledes for de som deltar i organiserte fritidsaktiviteter.

Deltar du i organisert aktivitet i fritiden?

Ja 35 Nei 25

Vi ble gledelig overrasket over det faktum at ca. 60% deltar i diverse fritidsaktiviteter. Ved nærmere intervju, viste det seg imidlertid at de fleste av disse deltok i aktiviteter sammen med ungdommer av egen etnisitet – for eksempel fotballag.

Hordaland Fotballkrets har tatt konsekvenser av dette med prosjektet "Fotball for fellesskap", der målet er å trekke flest mulig minoritetsspråklige jenter og gutter inn i de etablerte fotballagene i deres eget nabolag.

5.5.3 Mulighet for fritid

Som nevnt er det mange minoritetsspråklige som bruker mye av sin fritid til skolearbeid, og dermed finner det vanskelig å kombinere dette med tidkrevende fritidsaktiviteter. Dessuten er det noen, spesielt jenter, som får oppgaver i hjemmet som kan gjøre det vanskelig å bruke tid på seg selv.

Heldekkete iranske kvinner i kamp mot palestinas landslag

Familietradisjoner og kulturforskjeller kan også gjøre det vanskelig for noen å delta i aktiviteter. Vi har vel enda til gode å se en idrettsutøver med hijab, det muslimske hodeplagget, på en norsk idrettsarena. Men hva er egentlig problemet? Noen barrierer må brytes både i familien og i den "norske" mentaliteten.

5.6 Rammefaktorer

5.6.1 Utdanningsmyndighetene

«Alle skal ha mulighet til å kunne være med å utforme offentlige tiltak og ordninger som gjelder dem selv. Det er viktig at minoritetene selv er med på å avgjøre hvilke tiltak som skal prioriteres, og hvordan tiltakene skal utformes. Majoritetsbefolkningen må se betydningen av å dele makt og innflytelse med minoritetsgrupper. Myndighetene, organisasjoner og politiske partier må bygge ned barrierer mot deltakelse og utvidet dagsorden for å gi plass til interessene til minoritetene.»

Sitatet ovenfor er hentet fra regjeringens handlingsplan. Vi tolker det som at i tillegg til å sikre formelle rettigheter, må det sikres like muligheter til deltakelse og innflytelse. Men det finnes lite dokumentasjon om innvandreres representasjon og deltakelse i norsk lokaldemokrati.

Dagens regjering viser vilje til satsing for å gjøre noe for de som sliter mest med fullføring av sin utdanning. I Handlingsplanen står det videre:

"For det tredje viderefører vi Program for skoleutvikling og tilfører 66 millioner ekstra. På den måten kommer vi straks i gang med tidlig innsats for elever som har problemer og tiltak for å bedre gjennomføringen i videregående opplæring."

Om rådgivningstjenesten:

"Dette innebærer at en som en hovedregel får en delt rådgivningstjeneste med vekt på både den sosialpedagogiske delen og utdannings- og yrkesveiledning. Vi vil stille større krav til kompetanse, og er åpne for at rådgivningstjenesten må tilføres mer ressurser."

Djupedal på Utdanningsforbundets landsmøte nov. 2006

Om fremmedspråk på studieforbereende utdanningsprogram

"Læreplan i fremmedspråk" tas i bruk i Vg1 fra og med skoleåret 2006-07. Alle elever i studieforbereende utdanningsprogram skal ha et fremmedspråk innenfor den tidsrammen som er avsatt til fellesfag. Elevene på studieforbereende utdanningsprogram kan enten fortsette med det fremmedspråket de har hatt på ungdomstrinnet eller begynne med et nytt språk. I tillegg til det obligatoriske omfanget av fremmedspråk som fellesfag, kan elevene også velge fremmedspråk som programfag.

Dette er et tiltak som tar konsekvensen av debatten om å ta vare på de språklige ressurser minoritetsspråklige elever allerede har med seg inn i skolen. Nå kan man avlegge eksamen i sitt morsmål som privatist, og få det godkjent som 2. fremmedspråk.

Om lærerutdanningen

"Når jeg underviser på lærerutdanningen på ulike høyskoler, møter jeg studenter som ennå ikke har undervist såkalte «minoritetsspråklige elever». Likevel viser spørsmålene de stiller at de allerede har gjort seg opp en mening om at denne gruppen elever er en vanskelig gruppe. Dette er et tankekors, tatt i betraktning at lærerens holdninger kan påvirke elevenes følelse av å ha verdi, og derigjennom deres selvbilde. Ikke minst kan det ha betydning for hvordan elevene mestrer selve undervisningssituasjonen og samspillet med andre elever. Lærerens holdninger kan med andre ord påvirke hva elevene lærer og hvor mye de lærer. En lærer som jobber med mennesker fra andre kulturer vil møte kunnskap, holdninger og tradisjoner som skiller seg fra hva han eller hun er vant til."

Integreringskart 2006 Loveleen Rihel Brenna

5.6.2 Fylket

Hordaland Fylkeskommune har fokus på det "flerkulturelle Hordaland". Personalavdelingen som har utviklet og viderefører konseptet "Hordalandsmodellen", gjennomfører høsten 2007 sin 6. konferanse i serien "Vestlandet – eit fleirkulturelt samfunn". Kulturavdelingen er blant annet i gang med prosjektet "Du store verden – du mektige hår", der det flerkulturelle begrepet er sentralt, og ikke minst har Opplæringsavdelingen og ulike skoler i fylket mange tiltak og prosjekt med fokus på det flerkulturelle og de utfordringer vi møter i skolene. Likevel skal vi ikke slå oss til ro med dette. Mye av arbeidet kan bli bedre, men vil trenge en ledelse som opprettholder tanken om mangfoldet, inkludering og det holdningsskapende arbeid.

En skole for alle?

Det er viktig at skolene er et tilbud der minoritetsspråklige elever føler seg velkommen. Det er viktig at det informasjonsmaterieell som spres avspeiler det mangfoldet man møter i dagens skole. Her har fylket et stort ansvar. Bevissthet omkring bildevalg og utsmykning, kan i seg selv også være viktige signal til de minoritetsspråklige om at "her er jeg velkommen".

Får elevene de tilbud som tjener dem best?

Det kan også være nødvendig at skoleeierne ser på de individuelle tilbudene skolene i dag tilbyr sine minoritetsspråklige elever. I løpet av prosjektperioden har vi møtt flere elever som burde hatt norsk 2 som tilbud istedenfor å følge vanlig læreplan. Disse elevene risikerer i dag at de ikke får karakter i norsk da vurderingsgrunnlaget er for dårlig, eller at de kan stryke i faget. De ville kanskje hatt større mulighet for fullføring hvis skolen ga dem et alternativt tilbud.

Blir lærerne ivaretatt?

Fylkeskommunen har arbeidsgiveransvar for alle de tilsatte i våre videregående skoler. Politiske føringer, nye reformer, nye utdanningskrav stiller store krav til arbeidsgiver. For å begrense frafallet av minoritetsspråklige må Opplæringsavdeling fokusere på det udekkete behov for flerkulturell kompetanseheving som mange lærere etterlyser. Gjennom tiltaket "Er gode råd dyre?" har fylket kommet godt i gang med Hordalandsmodellens 2,5 dagers kurs i tverrkulturell kompetanseheving for rådgivere, skoleledere og tilsatte i Oppfølgings- og PP-tjenesten i alle regioner. I tillegg inneholder kurspakken en hel dag der praktiske tiltak blir belyst, gode modeller og annet nyttig stoff som kan være til hjelp for lærere og elever i hverdagen. Dette er kompetanseheving som på sikt alle lærere bør få tilbud om.

5.6.3 Skolen

"For å kunne møte vår neste med rak rygg, må vi ha åpne armer og hevet hode."

"Hordalandsmodellen" 2004

"Vi skal huske at den nåværende skolestrukturen er bygd opp i en tid preget av monokulturalisme. Dette har endret seg, og vi må derfor se på hvilken betydning denne endringen skal ha for skolestrukturen. Ungdommene har mye å bidra med. Man kan arbeide for å få et positivitetsfokus på det å ha en mangfoldig elevgruppe.

Et eksempel er at man også viser de positive svarte rollemodellene i undervisningen. Man kan arbeide for å forhindre et negativitetsfokus på kontinent utenfor Europa (flyktninger, korrupsjon osv), man kan også vise til sentrale frihetsforkjempere og svarte personer som står bak oppfinnelser som har tjent menneskeheten. Og – samtidig som man praktiserer nulltoleranse overfor rasisme, må man være villig til å sette temaet på dagsorden, og ikke late som om det ikke eksisterer."

"Ung, svart og norsk" OMOD 2006

Som vedlegg til denne rapporten finnes kronikk skrevet i prosjektperioden med tittelen **"Skolestart - med fokus på inkludering?"** Er skolen organisert som en flerkulturell skole der minoritetsspråklige blir ivaretatt?

Skolestarten er viktig. De fleste i en ny klasse er ukjente for hverandre. De første dagene blir nye bekjentskap etablert. Disse dagene er viktige hvis elevene skal føle seg inkludert.

Forkurs

Ved Årstad videregående skole i Bergen har man i flere år invitert alle nye minoritetsspråklige elever til et 2-dagers forkurs uken før ordinær skolestart, der elevene får møte sine lærere og representanter for skoleledelsen. Man får gjøre seg kjent med skolen, med reglement, rutiner og får orientering og hjelp til søknad om lån og stipend. Skolen bør roses for dette viktige tiltak. Det foregår i elevenes skoleferie, men likevel var det 15 av de aktuelle 60 nye elevene som møtte opp. Det er mye nytt å forholde seg til ved skolestart. Ved dette forkurset fikk elevene dekket noen av sine individuelle behov for orientering, diskutert og vurdert sitt linjevalg, og ikke minst ble man kjent med lærere og andre elever. De ansvarlige for dette opplegget opplyser at de 15 elevene som gjennomførte kurset, har hatt vesentlig mindre problemer med tilpasningen til skolen i innkjøringsperioden.

Startsamtalen

I 2005 innførte Hordaland en obligatorisk startsamtale for alle elever i løpet av de første ukene etter skolestart i tillegg til de obligatorisk halvårige elevsamtalene.. Allerede det første året viste undersøkelse at ca. 90% av elevene hadde fått gjennomført samtalen. Dette er en fin anledning til å bli bedre kjent med hver elev, individuelle utfordringer, bakgrunn, og ha en diskusjon om eventuell tilpasning.

Den gode skole?

"Jeg ønsker meg skoleledere som er beslutningsdyktige og handlingsorienterte. Som har klare mål for skolens arbeid og er i stand til å kommunisere disse til både lærere, elever og foreldre."

Djupedal

Ullernmodellen - en suksesshistorie.

Ullern videregående skole ligger vest i Oslo og har i dag 450 elever og 45 pedagogisk ansatte. Skolen har to studieretninger: Allmenne og økonomiske fag og Medier og kommunikasjon. For fire år siden var skolen truet av nedleggelse på grunn av svært lav primærsøkning, stort elevfravall og mye uro og bråk på og rundt skolen. Med en stemmes overvekt bestemte bystyret i Oslo å gi skolen en sjanse. I 2000 ble det kun startet opp en grunnkursklasse ved skolen. Elevtallet hadde i løpet av få år sunket kraftig og ved inngangen til skoleåret 2001-02 var det kun 150 elever på skolen. I 2000 var det 9 primærsøkere ⁷ til skolen og elevfravallet var på 12,6 %. Av de som fullførte tre år på skolen, var det ca kun 20 % som hadde karakterer i alle fag og fullverdig vitnemål. Alle som ville til skolen, kom inn, og gjennomsnittspoengsum for å komme inn var byens desidert laveste.

Til sammenlikning har skolen i 2006:

- 560 søkere med Ullern som førstevalg.
- Fravallet er redusert til 2 % ved siste telling i 2006
- nærmere 90 % av elevene går ut med fullverdig vitnemål
- 200 lærere søkte på 10 ledige stillinger i vår

Rektor forklarer snuoperasjonen slik i Dagens Næringsliv 21. august 2006:

"Jeg styrer etter klare overordnede mål. Elevene skal lære noe hver eneste time og så mye som de forventer. Vi skal klare å tilføre elevene noe som gir dem bedre karakterer. Og – de skal utvikle seg som mennesker."

- *Vi jobbet mye med forståelse av egne styrker og svakheter. Man kan ikke styre en skole uten å vite hva som foregår.*
- *Innførte nulltoleranse for skulking, narkotikabruk og "asosial adferd".*
- *Skolen ble pusset opp*
- *Elevene ble trukket inn i læreprosessen*
- *Gjennom samarbeid, åpenhet og tydelige tilbakemeldinger på forventninger arbeider elever og lærere for å forandre skolens kultur*
- *Store ressurser blir brukt på videreutvikling av lærerne*

"Jeg jobber med å beholde gründerånden. Skolen må ikke bli byråkratisk. Vi må fortsatt være dynamiske og handlekraftige for å utvikle oss videre."

Fyllingsdalen Videregående skole

Skolen mottok i november 2006 Hordaland Fylkeskommunes Arbeidsmiljøpris. Med revyen "Å løfte en lærer" har personalet blitt et sammensveiset team og skolen har opplevd en trivselseksplosjon.

"– Eg er svært stolt og glad for denne prisen, sa rektor. – Dette er ein pris som ikkje berre går til personalet ved skulen, men og til elevane. Arbeidsmiljø er eit vidt omgrep. Revyen vart ein sparkeball som skapte noko som vi knapt såg konturane av. Revyen har skapt "teambuilding". Vi hadde to stappfulle hus på Ricks og kunne hatt to til. Etter revyen var det ei heilt anna stemning på skulen. Folk sat saman med folk dei aldri hadde sete saman med før. Halvparten av publikum var elevar. Dei fekk sjå lærarane i nye roller der dei ikkje tok seg sjølve høgtidelege. Vi har fått ein trivselseksplosjon. No skal vil bli miljøfyrtårnskule. Visjonen vår er omsorg, læring og meistring. Målet vårt er at vi skal bli best i Bergen på tilpassa opplæring, sa rektor Per Morten Nordbotn."

Hordaland.no

---

⁷ Primærsøkere: de elever som har denne skolen som sitt 1.valg

6. Kommunalt og regionalt samarbeid – barrierer og muligheter

En viktig del av prosjektarbeidet består i å se hva på som kan gjøres for å bedre samarbeidet mellom grunnskole og videregående skole for å gjøre overgangen best mulig for elevene. Som tidligere vist er denne overgangen en kritisk fase i elevens liv. De står overfor vanskelige valg om sin fremtidige skolegang. Feilvalg er en av de største årsakene til frafall.

Funn i prosjektarbeidet:

6.1 Om feilvalg

Tall fra Hordaland viser at 25% at de elevene som ble registrert på slutt skjemaet til OT/PPT fra skolene, har fått registrert **feilvalg** som sluttårsak.

Kunnskapsløftet har tatt konsekvensen av dette ved innføring av "Programfag til valg" som er et nytt fag i ungdomsskolen

For å skape en bedre overgang mellom ungdomsskole og videregående skole, kan ungdomsskole-elevne nå få smakebiter av det de vil møte i videregående skole.

Programfag til valg på ungdomstrinnet erstatter valgfag og skolens og elevenes valg, men valgmulighetene er mer styrt.

Stortinget har bestemt følgende: *"Det innføres programfag på ungdomstrinnet med utgangspunkt i læreplanene for fagene innenfor det enkelte utdanningsprogram i videregående opplæring. Det utarbeides nasjonale prinsipper og retningslinjer for lokal utforming av programfagene."*

Hospitering i videregående er noe av det som ligger i intensjonene. Elever i ungdomsskolen skal få smakebiter av det linjevalg man ønsker å vite mer om. Dette kan på sikt være et godt tiltak for å motvirke feilvalg, men blir en stor utfordring for våre videregående skoler. Hverdagen er hektisk for lærere og elever. Det stilles store krav til godt innarbeidede samarbeidsrutiner mellom grunnskolen og den videregående skolen i kommunen.

På den annen side er de aktuelle elevene kommende elever, så denne innsatsen kan gi resultater på sikt. I Skedsmo Kommune har man prøvd ut en variant av dette med prosjektet **"Rett førstevalg"**, som har gitt svært interessante resultater:

"Prosjektet "Rett førstevalg" skal gi ungdomsskoleelever i Skedsmo kommune en mulighet til å bli bedre kjent med innhold og arbeidsmåter i et utvalg av yrkesfag innenfor videregående opplæring. Kommunens 10. klassinger inviteres til et ukeskurs på en videregående skole. NIFU-STEP har evaluert prosjektet slik det ble gjennomført i skoleåret 2005-2006.

Gjennom evalueringen av prosjektet skulle følgende problemstillinger besvares:

«Hvilken sammenheng er det mellom deltakelse i prosjektet "Rett førstevalg" og det valget søkerne til videregående opplæring faktisk foretar?

Hvor fornøyd er deltakerne i prosjekt Rett førstevalg med tiltaket?

38 prosent av det samlede elevkullet deltok på kurs i Rett førstevalg. Omtrent en like stor andel av elevkullet endret sitt førsteønske når det gjaldt utdanningsprogram fra høsten i 10. klasse til inntak i videregående opplæring. Kurset har betydning først og fremst ved at det bedrer informasjonsgrunnlaget for elevene og dermed gjør dem bedre i stand til å foreta valg av utdanningsprogram.

Kursdeltakerne har gjennomgående en svært positiv vurdering av kursene. To av tre mener at kurset har hatt betydning for valg av utdanningsprogram. Effekten av kursene blir dermed at de kan ha forhindret feilvalg for omtrent 8 prosent av det samlede elevkullet og gitt 18 prosent en bekreftelse på at de har valgt riktig. Med tanke på at bare 38 prosent av elevkullet deltok på kurs i Rett førstevalg, må det sies å være svært tilfredsstillende at 25 prosent av det samlede elevkullet har hatt direkte nytte av det, enten i form av å forhindre feilvalg, eller som en bekreftelse på at de er på rett vei. Elevene har gjennom å delta i kurs i "Rett førstevalg" fått verdifull erfaringsbasert kunnskap om videregående opplæring. Noen har brukt denne kunnskapen til å gjøre et annet valg enn det de først hadde tenkt seg, mens andre føler seg sikrere på at de har valgt riktig etter kurset."

NIFU-STEP 2006

Som en konsekvens av funnene om betydelig feilvalg ved overgangen til videregående utdanning, startet vi opp to prosjekter i Hordaland i 2006.

Målsetningen er å forebygge feilvalg. Prosjektene er omtalt i kapittel 7 om pågående tiltak.

I prosjektet "La oss få prøve" hospiterer voksne grunnskoleelever fra Nygård skole noen timer hver uke ved Årstad videregående skole.

Det andre prosjektet har som målsetning å øke forståelsen og mulighetene i videregående utdanning, ved at alle minoritetsspråklige elever og deres foreldre ved 4 ungdomsskoler i Bergen inviteres til møte før søknadsfrist.

6.2 Samarbeid mellom nivåene

Et inntrykk etter samtaler med mange lærere, rådgivere, inspektører og skoleledere er at noen opplever en mangel på helhetstenkning i arbeidet med elevene og etterlyser bedre samarbeid. Noen lærere i ungdomsskolen synes de vet for lite om tilbudet i videregående, og at det er vanskelig å følge med på alt det nye og de stadige endringene.

I fylkets Spesialpedagogiske plan står det:

"Det er viktig at rådgjevarane og PPT i grunnskulen har god informasjon om dei ulike tilboda i vidaregåande skule slik at dei kan gje elevar og føresette gode råd om val av opplæringstilbod. Opplæringsavdelinga vil halde fram med informasjonsarbeidet til desse målgruppene om søknadsprosedyrar, tilbod og innhald i vidaregåande opplæring. Skulane og OT/PPT har også eit ansvar for å formidle informasjon om tilboda i regionen."

En inspektør ved en videregående skole i Bergen forteller blant annet at de ved en anledning har invitert rådgivere fra nærliggende ungdomsskoler til lunsjmøte for å gi en innføring i skolens tilbud. Ingen hadde anledning til å møte.

Som nevnt uttrykker flere rådgivere i videregående skole at ressursmangel og få timer til rådgivning er et hinder i arbeidet, særlig for minoritetsspråklige elever. Tilsvarende holdning ble vi møtt med i ungdomsskolen. Forslaget om ekstratimer til rådgivning av minoritetsspråklige kan derfor også være aktuelt å vurdere for kommunene

Utdrag fra en leder i Østlandsposten 7.11.06 med tittelen "Skoledropperne", oppsummerer dette temaet som følger:

"Med rette er det mange som påpeker at det kan være for sent å gjøre noe når elevene har nådd alder for videregående utdanning. Allerede i barnehage og på barneskolen kan man se elever som vil kunne få problemer med å gjennomføre den videre utdanningen. Nettopp derfor er det viktig å involvere det pedagogiske personalet i både barnehage og grunnskole i det preventive arbeidet. For det viser seg at sjansen for å lykkes i den videregående skolen, blir avgjort i tidlig grunnskolealder. Dersom elevene kommer fra familier med sosiale problemer eller innvandrerbakgrunn, er mulighetene enda større for at ting går galt."

Bare i Larvik-skolen var det 70 elever som droppet ut av videregående skole i fjor. Derfor er det både riktig og viktig at rådgiverne fra både ungdomsskoler og den videregående skolen nå har kommet sammen for å utarbeide en strategiplan som skal forbygge at elever slutter på skolen før de egentlig skal. At ungdomsskoleelever skal få hospitere i den videregående skolen der de skal begynne det påfølgende året, er nyttig. På denne måten vil man kunne styrke både trivsels- og motivasjonsfaktoren for den enkelte elev.”

Hvis man klarer å etterleve intensjonene i Kunnskapsløftet om økt samarbeid rundt elevene, er håpet at samarbeidet blir formalisert, og at man sammen kan finne løsninger på problemer i forbindelse med oppstart og videreføring av videregående utdanning.

6.3 Flere elever, færre lærere

”Et av de viktigste tiltakene vil være **tidlig innsats** for å motvirke og forebygge læringsvansker og – problemer – som for eksempel frafall. Som regel kan vi tilbakeføre problemer i videregående opplæring til ting som skjedde – eller ikke skjedde - mye tidligere.”
Djupedal 2006

Hvis grunnskolen skal kunne gi et tilfredsstillende tilbud til elevene, må de ha de ressursene som trengs for å gjennomføre dette. Ifølge Bergens Tidende viser utviklingen en motsatt tendens i Bergen Kommune.

Avisen la fram disse tallene i en artikkel 31.10.06.:

- 25.000 flere elever, 900 færre lærere i grunnskolen siden 2000.
- Mindre penger til undervisningsmateriell.
- Bergen er dårligst av alle store byer i Skandinavia.

Sammendrag av det videre innholdet i artikkelen:

- Rothaugen Ungdomsskole i Bergen med 562 elever – derav 50 minoritetsspråklige, har 30 elever i enkelte klasser
- I en klokke time blir det to minutter til hver elev
- Kateterundervisning er ut, prosjektarbeid og individuell tilpasset opplæring er inn. Dette stiller enda større krav til lærerne. Hver elev har krav på lærerens oppmerksomhet
- Gjennomsnittlig lærertetthet i Norge er litt over 12 elever per lærer
- I byene er én lærer på 30 elever regelen, ikke unntaket
- Elevene vil gjerne at klassen deles i to. Dette er det ikke ressurser til i følge rektor

Leder for Utdanningsforbundet, Helga Hjetland sier følgende om ressursmangelen:

*Den forrige regjeringen skulle ha «mer skole for pengene». Den rød-grønne regjeringen lovet i Soria Moria-erklæringen at det skulle ansettes flere lærere i skolene. Det skulle økningen i frie midler til kommunene sørge for. Men virkeligheten er en annen. Kommunene følger ikke dette opp.
Bergens Tidende 30.10.06.*

6.4 Minoritetsspråklig ressursnettverk

Foreldreutvalget for grunnskolen - (Fug) er 30 år i år, og kjent for de fleste av foreldrene. Fug har strevd med å nå ut til minoritetsspråklige foreldre med informasjon.

For å bedre dette har de startet MIR – et minoritetsspråklig ressursnettverk. Tidligere er grupper etablert i Oslo og Fredrikstad, i år har dette spredd seg til Bodø og Bergen. De presenterer seg selv slik på sin nettside fug.no:

"MiR er et ledd i vår strategi for å informere minoritetsspråklige foreldre om rettigheter, plikter og nye lover i skolen."

Ideologi: Minoritetsspråklige foreldre er en ressurs i seg selv og vi bør i størst mulig grad benytte oss av disse for å støtte gode rollemodeller i innvandrer miljøene. Hjem/skole-samarbeid er noe alle foreldre er "kvalifisert" til og ikke kun de som kan best norsk eller har mest utdanning.

Mål:

Å etablere et ressursnettverk av minoritetsspråklige foreldre som kan holde foredrag på skolene i en startfase før skolene har etablert egne ressurspersoner i kommunene. Det er viktig å benytte personer med egen erfaring som kan formidle på sitt eget språk fremfor "eksperter". Disse vil være en basis i et nettverk som bygges ut etter hvert og til slutt fungerer av seg selv.

Hva forventes av foreldrene?:

- Delta på et seminar om FUGs målsetning.
- Delta i et forum der foreldre med minoritetsbakgrunn har mulighet til å utveksle erfaringer (5 ganger i året).
- Dra ut på skoler og informere foreldre på ditt morsmål om hjem/skole-samarbeid

Hva er MiRs funksjon ?

- Informere (om skolen, hjem/skole-samarbeid),
- Bidra med bedre kommunikasjon som tolk (språklig og kulturelt) eller forklare aspekter som er ulike. MiR kan også bistå med å formidle foreldrenes meninger.
- Motivere skolene og foreldrene til å danne egne grupper på skolene

Hva kan MiR snakke om?

- Helsesøsters rolle og den informasjon hun kan gi
- Informasjon om skolen (karaktersystem, disiplin, høflighet)
- Foreldre og barns rettigheter i en flerkulturell skole – rett til å klage!
- Foreldre og læreres rolle i et flerkulturellt land
- Grensesetting og respekt i Norge
- Mobbing og hva foreldre kan gjøre
- Hvordan foreldre kan samarbeide med hverandre (bli kjent og inkludere)
- Hvordan foreldrene kan følge opp barna i fritiden
- Hvordan fungerer det sosiale fellesskapet i skolen
- Hva står i Kunnskapsløftet? (I samarbeid med en lærer)
- Hvordan kan foreldrene følge opp med lekser - høre barna selv om en ikke forstår, veilede barnet til å spørre andre
- Matpakke og matvaner
- Hjem/skole-samarbeid - hvorfor er engasjementet viktig? Hvorfor er kommunikasjonen med skolen viktig
- Hvem samarbeider skolen med (PPT, barnevern osv)

I Bergen ble minoritetsspråklige foreldre i grunnskolen invitert til møte i Rådhuset i november etter et samarbeid med Oppvekstetaten i Bergen Kommune, Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) og FUG. Hensikten med møtet var å diskutere tospråklighet og hvordan foreldre kunne bidra. Påmelding måtte gjøres pr. e-post. 58 møtte opp, et antall som faktisk var 3 ganger større enn forventet. Her kom det fram mange problemstillinger om skolegang, hvordan foreldre kunne bidra og hva som ventet dem i videregående skole. Ressurspersoner fra dette møtet vil nå bli knyttet til et nettverk.

6.5 Kompetansesenter for minoritetsspråklige i Bergen

I 2007 skal Bergen Kommune etablere et Kompetansesenter for minoritetsspråklige i Bergen. Arbeidet vil blant annet bestå av å videreutvikle Fokusskoler som modeller i arbeidet for minoritetsspråklige elever, ansvar for morsmålsopplæringen, MIR – Minoritetsspråkliges ressursnettverk og ansvar for kompetanseheving i grunnskolen. På bakgrunn av samarbeidet vi har hatt med Bergen Kommune i 2006 om bedret informasjon om videregående utdanning, bør dette samarbeidet etableres som et fast samarbeid. Dette vil alle være tjent med.

6.6 ”Helsesøstre burde være like uunnværlige som lærere på skolene”

Fylkesrevisjonen utarbeidet en rapport i 2005 om helsesøstertilbudet i videregående skoler i Hordaland. I følge denne undersøkelsen har hver elev 10-20 minutter til rådighet hos helsesøster pr. skoleår. Det er kommunenes ansvar å ivareta elevenes helse også i videregående skoler.

Utdrag av Leder i BergensTidende 2.nov. 2006:

«Skolehelsesøstre burde være tilgjengelige hver dag, mener Einar Heiervang, overlege i barne- og ungdomspsykiatri. Det har han rett i.

Depresjoner er en av våre mest utbredte folkesykdommer. Helsesøstre er en av de viktigste yrkesgruppene i forebyggende helseomsorg, ikke minst i forebygging av psykiske lidelser. Skoleelever er en utsatt gruppe, blant annet som følge av sviktende foreldreomsorg. Det synes som om skolene må overta stadig mer av ansvaret for oppdragelse og sosiale problem. Lærere er ikke alltid i stand til å ta dette ansvaret, de trenger helsesøstre som medspillere og omsorgsspesialister, både for å ivareta den fysiske og psykiske helsen til elevene.

Helsesøstre skulle være lett tilgjengelige for alle elever. Et slikt lavterskeltilbud er kanskje den mest effektive og lønnsomme investeringen i norsk helseomsorg. Når dagens tilbud er på lavmål, skyldes det i første rekke finansieringen over kommunebudsjettene. Men det skyldes også at forebyggende omsorg og psykiske og sosiale problemer er lavt prioritert, både blant politikere og fagfolk. Svikten og forsømmelsene gir seg sjelden dramatiske utslag før det blir nødvendig med behandling og spesialister.

Mange skoleelever har det vondt, så vondt at det kan være vanskeligere for veletablerte voksne å forestille seg hva de er utsatt for. Det haster å gi dem realistiske tilbud om bedre hjelpetiltak. Skolehelsesøstre må bli tilgjengelige daglig.»

Bergens Tidende nevner ikke den utfordringen skolene møter hvis de har mange elever med fluktbakgrunn. Da kan det være ekstra stort behov for utvidet helsetilbud. Dette er et tilleggsargument som understreker det avisen påpeker med behov for styrking av helsetjenesten. Helsesøster har de nødvendige linker videre i systemet der dette vil være nødvendig. Bevilgende myndigheter må se på dette som en utfordring. Jeg tror at et bedre helsetilbud vil kunne hjelpe mange elever til bedre tilpasning og gi dem bedre mulighet for å fullføre sin videregående utdanning.

7. Pågående tiltak mot frafall

Målet for Hordaland Fylkeskommunes satsing på dette feltet kommer kort og presist til uttrykk i prosjektets tittel: "Flere Flerspråklige Fullførere" og i det pågående prosjektet "Veien Fram". I tillegg til disse prosjektene har jeg registrert følgende tiltak i fylkeskommunal regi:

7.1 Innføringsklasser for minoritetsspråklige

Innføringskurs for minoritetsspråklige har vist seg å være et godt tilbud for mange minoritetsspråklige elever. Slike kurs er ment som forberedelse til videregående opplæring. Elevene på kurset får dermed utsatt opplæringsretten. Pr. i dag er det bare Årstad Videregående skole, Bergen Katedralskole og Langhaugen Videregående skole som har tilbudet her i fylket.

Både Voss vgs og Øystese Gymnas hadde innføringsklasser skoleåret 2005/2006. Da søknaden var for lav, ble det ingen klasser ved disse skolene inneværende skoleår.

7.2 Egne klasser for minoritetsspråklige

Vg1 Helse-sosial ved Fyllingsdalen videregående skole og studieforbereidende ved Bergen Katedralskole.

7.3 Veien Fram - Norsk for minoritetsspråklige i videregående opplæring

"Veien Fram" bygger på norskplanen i *Kunnskapsløftet* - L-06, og er tilrettelagt for språklige minoriteter. Kurset dekker norskopplæringen det første året på studiespesialiserende utdanningsprogram -vg1 og de to første årene på yrkesfaglig utdanningsprogram - vg1 og vg2. Det er laget egne kurs for den norskfaglige delen i yrkesfaglig utdanningsprogram:

TIP og Helse- og sosialfag

I løpet av skoleåret 2006/2007 lages kurs for den norskfaglige delen i Restaurant- og matfag og Bygg og anlegg. Kurset utvikles i et samarbeid mellom Grieg Multimedia og Hordaland Fylkeskommune.

7.4 "Er gode råd dyre?" - regional opplæring av rådgivere og skoleledere.

"Hordalandsmodellen – Tverrkulturell forståing i offentlig tenesteyting" bidrar med en kurspakke på til sammen 2,5 dag. Kurset er i dette opplegget spesielt tilrettelagt for skole og de utfordringer man kan oppleve i møte med den minoritetsspråklige elev.

I tillegg inneholder kurspakken en hel dag der praktiske tiltak blir belyst, gode modeller og annet nyttig stoff presentert og diskutert til hjelp for lærere og elever i hverdagen.

Opplæringa er gjennomført i region Sør og i region Hardanger–Voss i 2006. Sunnhordaland står for tur våren 2007. Målsettingen er etablering av nettverk for videre arbeid i hver region.

7.5 Regionale samlinger for minoritetsspråklige elever og deres foresatte.

Ved overgangen grunnskole – videregående skole er det viktig med informasjon om fylkets tilbud, med tanke blant annet om å begrense feilvalg. 4 ungdomsskoler i Bergen er med i et prøveprosjekt; Rothaugen, Gimle, Nygård og Nykrohnborg. Elever og foreldre blir innkalt til informasjonsmøte i januar 2007 med tolker for de største språkgrupper. Erfaringer fra dette vil danne grunnlag for videre satsing.

7.6 Årstad videregående skole - opplærings- og veiledningsansvar

som er en "fokusskole", har et opplærings- og veiledningsansvar for de andre videregående skoler i fylket. Ansvarlig har blant annet ansvar for:

- samlinger for lærere (og elever) i innføringsklassene
- arrangere kurs- og informasjonsdager

7.7 "La oss få prøve" - pilotprosjekt for utprøving av opplæringsmodell

samarbeidsprosjekt mellom Hordaland fylkeskommune (Årstad vgs.) og Bergen kommune (Nygård skole). Målet er å lette overgangen fra grunnskole til videregående skol. Elever fra Nygård vil i inneværende skoleår hospitere i klasser på Årstad vgs, med mål om bedre kjennskap til linjemuligheter, og for å bedre begrepsforståelsen før start i videregående utdanning.

Videre bør disse generelle tiltakene nevnes:

7.8 OT/PPT

har en TP(tyngdepunkt)-ansvarlig for målgruppen, og OT/PPT har også god kompetanse når det gjelder tilrettelagte læremidler for flerspråklige.

De har dessuten en Nettverksgruppe som jobber med opplæring og ivaretagelse av flerspråklige elever. Alle regionene er representert i Nettverket.

7.9 "Læremiddelsamlinga"

OT/PPT har en læremiddelsamling, en veilednings og støtteinstans for skoler, lærere og elever. Det er en permanent utstilling i Fylkesbygget. Samlingen har mye litteratur som er nyttig for minoritetsspråklige eleven, og som er et egnet hjelpemiddel til differensiering og tilpassing av opplæringen for ulike elevgrupper.

7.10 Startsamtales

Fra 2005 ble det innført en ordning med at alle elever på grunnkurs (Vg1) i Hordaland skulle få tilbud om Startsamtale i oppstarten av nytt skoleår. Samtalen er også tilrettelagt for minoritetsspråklige ved noen ekstra spørsmål.

7.11 Hybelkoordinator

Hybelboere er sterkt representert i gruppen elever som faller fra. På denne bakgrunn prøver en blant annet ut et tiltak med hybelkoordinator i Voss-regionen. Knarvik videregående skole har startet et forsøk med miljøarbeider.

7.12 Arbeidslivskoordinator

Ved Laksevåg videregående skole er det satt i gang et tiltak med arbeidslivskoordinator for å intensivere arbeidet med å skaffe praksisplasser for elever med behov for tilpassa opplæring.

7.13 Lærekandidater

Det er satt av midler for å styrke ordningen med lærekandidater i Hordaland. Bedrifter kan få starttilskudd ved inntak av lærekandidater og det er utarbeidet nytt informasjonsmateriell for skoler/elever og bedrifter.

8. Forslag til forebyggende tiltak mot frafall

Hvordan kan vi bidra til at flere gjennomfører sin utdanning?

Vår oppgave må være å gi elevene gode skolemiljø. Vi kan oppnå mye ved å fortsette det målrettede arbeid som er i gang, og ved å sette inn ytterligere krefter og ressurser i dette arbeidet. I det følgende er det listet opp tiltak vi mener kan bidra til at flere elever fullfører sin videregående utdanning. Det er hovedsakelig Hordaland Fylkeskommunes ansvar at disse tiltakene iverksettes, men oversikten inneholder også forslag som kan bedre samarbeidet om elevene der vi er avhengig av et samarbeid mellom kommune og region.

8.1 Flerkulturell kompetanseheving

"Jeg ønsker meg lærere som er dyktige fagfolk. Som er godt skodd faglig og metodisk, som er i stand til å formidle, forklare, veilede, stille krav, men også forstå. Som har autoritet og evne til dialog. Som setter grenser, men også vet at hver elev er forskjellig. Som vet at læringspotensialet blir særlig stimulert gjennom inkludering og utfordringer som lar seg mestre."

Djupedal

Skolene har hele tiden behov for kompetanseheving på mange felt. Det flerkulturelle perspektiv har ikke stått sentralt i disse planene. Det er tid for å diskutere hvordan skolens lærere kan tilbys ytterligere kompetanseheving. Det er et omfattende prosjekt, men et nødvendig tiltak som helt sikkert vil være et viktig bidrag til at flere minoritetsspråklige elever skal lykkes i videregående utdanning. Fylket har utviklet kurspakken som trengs gjennom "Hordalandsmodellen". Det er kun et spørsmål om vilje og ressurser for å ta verktøyet ytterligere i bruk. Behovet synes stort både for ansatte i grunnskolene og i de videregående skoler.

Hospitering – utveksling av ansatte mellom nivåene

For å bedre samarbeidet og øke kompetansen om hverandres utfordringer, bør dette utprøves. Lærere, inspektører og rådgivere vil kunne ha stort utbytte av en slik ordning. Prosjektarbeidet viser at kunnskapen om hverandres utfordringer er mangelfulle. Denne ordningen vil være et viktig tiltak for å bryte barrierene, bidra til større kunnskap og resultere i bedre veiledning av elevene.

Flyktingguide som valgfag for å øke elevenes kompetanse

Røde Kors og Frivillighetssentralen driver i dag prosjekter der frivillige bistår flyktninger. Kanskje skolene i samarbeid med disse organisasjonene kan utvikle dette til valgfag for elevene i samarbeid med organisasjonene. Dette kan gi mange positive utslag, og føre til at elever og skoler sammen kan utvikle kompetanse på dette felt.

8.2 Styrking av rådgivertjenesten i skolene

Delt rådgivertjeneste skal i forbindelse med Kunnskapsløftet innføres i videregående skoler. Kunnskapsministeren forklarer det slik:

"Dette innebærer at en som en hovedregel får en delt rådgivningstjeneste med vekt på både den sosialpedagogiske delen og utdannings- og yrkesveiledning. Vi vil stille større krav til kompetanse, og er åpne for at rådgivningstjenesten må tilføres mer ressurser."

Djupedal

Landets fylkeskommuner får i dag ekstra tilskudd fra staten på kr. 3.300.- pr. år for de minoritetsspråklige elever som har tilpasset opplæring. Det bør også vurderes om rådgivertjenesten bør styrkes ved å øke antallet timer pr. elev. I dag får skolene 1 time til rådgivning pr. uke pr. 25 elever. Rådgivere mener dette er for lite i de tilfeller man har mange minoritetsspråklige elever ved skolen. Det er ikke vanskelig å forstå at en god rådgivning kan ta mer tid for elever som er ukjent med systemet, og som kanskje ikke har noen hjemme å rådføre seg med. Vi mener at styrking av denne tjenesten vil være en god investering som tiltak mot frafall. Lærere med ekstra utfordringer i forhold til undervisning av minoritetsspråklige elever, bør også styrkes av den enkelte skole ved mer tid til den enkelte elev.

8.3 Norsk som andrespråk. Bør flere få tilbud?

I løpet av prosjektperioden har vi fått kjennskap til 2 elever som ikke har fått tilbud om Norsk 2 av sine respektive skoler. Den ene hadde 3 års botid i Norge, mens den andre hadde 4 års botid. Begge stod i fare for å stryke i norsk. Skal det være slik at eleven selv eller andre utenforstående må påpeke dette overfor skolene før det blir en endring?

Opplæringsavdelingen i Hordaland Fylkeskommune holder nå på med en undersøkelse om undervisningen i norsk for minoritetsspråklige. Den skal kartlegge hvilke kriterier som legges til grunn for vurdering av norsktilbudet, og hvordan dette organiseres. Resultatene er klare på nyåret.

I høst har en gruppe nedsatt av Utdanningsdirektoratet lagt frem sin innstilling til omlegging av norsktilbudet i videregående. Etter dette forslaget er målet at alle elever snarest skal inn i vanlig norskundervisning, og at det ikke lenger gis karakter i faget "Norsk som andrespråk". Forslaget er ute til høring, men flere norsklærere i Hordaland har uttalt seg svært kritiske til dette. De mener det vil svekke mange minoritetsspråkliges muligheter til å fullføre videregående skole.

Planlegging av norsk 2 timene på timeplan

Rådgivere i ungdomsskoler påpeker at noen minoritetsspråklige elever velger bort Norsk som andrespråk, siden disse timene "kolliderer" med for eksempel gymtimene. Her har skolene en utfordring i forhold til planleggingen av timeplan.

8.4 Bevissthet om informasjon og ordbruk

Hvordan møter vi de minoritetsspråklige elevene med informasjon?

Om bruken av nynorsk som er fylkets offisielle målform

Hvis en elev har sluttet i videregående skole, blir et sluttskjema sendt til OT/PPT. Dagens prosedyre er slik at eleven får tilsendt et brev skrevet på nynorsk som er fylkets offisielle språk. Her blir eleven oppfordret til å ta kontakt med det lokale OT/PPT-kontor. Mange minoritetsspråklige elever er fritatt for norsk sidemål hvis de følger læreplan for norsk 2.

Flere minoritetsspråklige elever som har mottatt slike brev har hatt problemer med å lese brevet. Man bør derfor vurdere å gi OT/PPT mulighet til å benytte bokmålsformen i denne korrespondansen, og at formuleringene blir lett forståelig, også for de minoritetsspråklige elever. Det er viktig at de føler at det er til dem man henvender seg.

Et annet alternativ kan være å skrive brev med informasjon i begge målformer, eller at informasjonen i tillegg blir oversatt til aktuelle språk.

Andre former for kontakt bør brukes i større grad enn tilfellet er i dag. Økt bruk av sms, e-post eller direkte telefonkontakt vil kanskje føre til at flere vil være med å diskutere et videre eller alternativt opplegg. Vi har ingenting å tape på å prøve noe nytt.

Informasjon til elever og mellom skole og hjem

Det går en jevn strøm av informasjon mellom skole og hjem - det meste av den i skriftlig form og i vesentlig grad *fra* skole *til* hjem. Det er av avgjørende betydning at denne informasjonsflyten foregår på en måte som sikrer at både sender og mottaker er trygge på at budskapet blir forstått av partene. Dette er ikke alltid tilfelle når det gjelder informasjonsflyten mellom skole og hjemmet til den minoritetsspråklige elev. Blant annet er språklige problemer med på å skape utfordringer for kommunikasjon og forståelse.

Informasjon på 13 språk

Fylkeskommunene, KS og Utdanningsdirektoratet har etablert en informasjonstjeneste for søkere til videregående opplæring under www.vilbli.no.

Tidligere ble tilbudene til minoritetsspråklige elever og deres foreldre presentert under linken "Spesielle forhold". Etter henvendelse i prosjektperioden, ble dette endret til informasjon under linken "minoritetsspråklige søkere".

Her finner vi blant annet informasjon oversatt til 13 språk. I løpet av 2006 utarbeidet Utdanningsdirektoratet informasjonshefter om videregående opplæring til minoritetsspråklige søkere og til deres foreldre og foresatte. Heftene er skrevet for elever og foreldre/foresatte som nylig har ankommet Norge. Dette er interessant lesing om skoletilbud og det norske utdanningssystem som skolene bør gjøre minoritetsspråklige elever og deres foreldre oppmerksomme på.

Bevissthet om bildevalg og ordbruk

Som tidligere nevnt bør det være en bevissthet omkring bildevalg i informasjonsmaterialet som utgis. Et godt eksempel på bildebruk er Vilbli sine hefter for skoleåret 2007-2008 der de fleste elever uansett bakgrunn vil "kjenne seg igjen". Et dårlig eksempel finnes på Hordaland.no der alle illustrasjonsbilder på hovedsiden er av personer av norsk etnisitet. Det tas nå initiativ til å endre dette.

Hvor mange av våre skoler er utsmykket med tanke på at skolen huser elever med ulik kulturell bakgrunn? Dette er også et viktig tiltak for at elevene med ulik etnisk bakgrunn skal få en bekreftelse av sin egen identitet, at dette er en skole som ønsker meg velkommen.

I elevundersøkelse sier vi følgende: "*Vi må slutte å fremstille flertallets kultur som én kultur og innvandrernes som en annen. Vi må slutte å bruke pronomenformer som vi og de, oss og dem i vår omtale av elever med ulik bakgrunn.*"

"Fremmedspråklig" som begrep er nesten ute av offentlige papirer. Men fremdeles heter det "fremmedspråk" for de tilleggsspråk man velger både i grunnskolen og videregående skole. Det er kanskje på tide med en endring her?

«UngInfo»-senter i Bergen

Fylkesutvalet i Hordaland har i møte 26.10.06 gjeve fylkesrådmannen i oppdrag å utgreia oppretting av eit ungdomsinformasjonscenter i Bergen. På bakgrunn av utgreinga vil fylkesutvalet seinare ta stilling til om og korleis fylkeskommunen skal engasjera seg i eit slikt prosjekt.

Ungdomsinformasjonscenter («UngInfo») er et sted der ungdom mellom 13 og 26 år kan få gratis hjelp og informasjon om alt som ungdom er opptatt av innen utdanning, jobb, kultur, fritid, utenlandsopphold, bosted, helse, sosial, juss, økonomi og ellers andre typer spørsmål. En eller flere informasjonskonsulenter hjelper ungdommen med å finne fram i informasjonen. Informasjonen er gratis og brukerstyrt. På et ungdomsinformasjonscenter skal ungdom ha tilgang til datamaskiner med tekstbehandling og internett, brosjyrer og aviser.

Armin Amookhteh karakteriserer Norge som "brevlandet Norge". Han og mange andre minoritetsspråklige sliter, og må ofte ha hjelp til å ta seg frem i det norske byråkratiet. Et slikt senter vil være til stor nytte for elever, men vil også være en avlastning for lærere, rådgivere og inspektører i skolene.

8.5 Styrking av foreldresamarbeidet

Upersonlig og sporadisk i videregående

"Kontakten mellom skole og hjem blir dårligere jo eldre eleven blir. I videregående skole er misnøyen med samarbeidet størst.

- Omfanget av kontakten mellom hjem og skole i videregående skoler er klart lavere enn i grunnskolen, konkluderte en undersøkelse som ble offentliggjort for ett år siden."

Forskerne Mira Aaboen Sletten, Nina Sandberg og Thomas Nordahl sto bak undersøkelsen. De karakteriserte samarbeidet mellom hjemmet og videregående skoler som upersonlig, svært sporadisk og at den bærer lite preg av arbeidsfelleskap. Undersøkelsene baserte seg på utfylte spørreskjemaer fra til sammen 1712 elever, 902 foreldre, 287 skoleansatte og 37 ansatte i spesialtjenestene (OT/PPT).

Svarene avslørte at 17 prosent av klasseforstanderne ikke hadde hatt foreldremøte, og at 40 prosent ikke hadde arrangert konferansetimer.

"- Skal kontakten mellom hjem og skole i videregående opplæring favne om flere foreldre, må samarbeidet trolig formaliseres i større grad enn det som er tilfellet i dag, konkluderte forskerne."

Har skolene utviklet strategier for inkludering som ivaretar ulike gruppers tilnærming til den norske skolen? Hvordan følges disse strategiene i så fall opp av skolene?

Føler lærerne seg trygge på å undervise elever med en annen kultur og språkbakgrunn, og har de fått nok kunnskap om hvordan de på en god og forsvarlig måte skal håndtere samarbeidet med foreldrene? Har lærerne tilstrekkelig kjennskap til hvordan man bør formidle informasjon til foreldre som ikke behersker norsk?

Foreldresamarbeidet kan bli bedre hvis skolene kunne avsette tid for kontaktlærerne for å gjennomføre hjemmebesøk til minoritetsspråklige foreldre.

Bedre samarbeid om deltakelse til "Yrkeslabyrinten"

Yrkeslabyrinten er opplæringskontorenes yrkesmesse. Messen presenterer fagtilbudet i videregående skoler. Den arrangeres hvert år i november. En viktig del av messen er foreldredagen, der man på kveldstid kan få informasjon om de tilbud elevene kan velge.

Andelen med minoritetsspråklige foreldre er relativt lav på messen. Hva kan skolene og fylket gjøre for å øke deltakelsen til disse foreldrene? Det er viktig å se på flere muligheter for å øke deltakelsen. Man kan samarbeide med morsmålslærere, organisere transport og sørge for at de minoritetsspråklige foreldre får direkte informasjon om dette – ikke bare via sine barn. Foreldre er viktige samarbeidspartnere for valg et av veien videre.

8.6 Fadderordning

Skolestart – ny elev i nytt miljø

Det er ikke uten grunn at stadig flere høyskoler og universitet bruker første uken av skoleåret til sosialt samvær ved hjelp av fadderordning. Tilrettelegging av dette starter om våren i god tid før skolestart. Lignende tiltak vet vi finnes ved enkelte videregående skoler og det har gitt svært positive resultat. Dette kan gjøre det lettere for minoritetsspråklige elever å knytte kontakter med andre elever – i alle fall hvis lærerne og inspektørene er bevisst på viktigheten av dette og for eksempel innfører en fadderordning også i videregående skole – kanskje i samarbeid med elevrådet.

Dette er et tiltak vi vil jobbe videre med i 2007.

8.7 Større fokus på helse og fravær

Høyt fravær er som kjent en viktig årsak til frafall. Det viser seg også at høyt fravær kan være et hinder for å bli akseptert av arbeidsgiver – se kap. 5.3.10. Minoritetsspråklige elever med kort botid i landet kan ha behov for ulike behandlingstilbud som kun gis på dagtid. I dag er systemet slik at alt fravær registreres uansett grunn. Opplæringsavdelingen i fylket kontakter elever som har stort fravær. Flere melder tilbake at de synes det er tungt å oppleve å få advarsel om høyt fravær og et signal om at plassen ved skolen kan gå tapt, hvis for eksempel fraværet skyldes innleggelse på sykehus eller hyppige spesialistbesøk. Det bør derfor innføres et system som skiller mellom "skulk" og det som kan dokumenteres som fravær av helsemessige årsaker.

Ungdomsveileder for videregående skole som en del av den kommunale satsing

Kvam Kommune har valgt å styrke tjenesten til elever i videregående ved tilsetting av en Ungdomsveileder. Tilbudet er frivillig. Hver enkelt elev inngår avtale med henne hvis de ønsker bistand med å komme til skolen om morgenen. Ordningen er organisert slik at de 3 videregående skolene i kommunen melder fra til henne hvis elever ikke har dukket opp på skolen. Hun tar da kontakt med eleven pr. telefon og kan også kjøre hjem til eleven hvis det viser seg å være nødvendig. Elevene ga uttrykk for at det dermed var lettere å komme seg til skolen. De hadde en opplevelse av oppfølging som også forpliktet dem til en egeninnsats for å begrense fraværet. Det vil på denne måten være lettere for kommunen å fange opp en elevs mulige problemer og sette inn tiltak av preventiv karakter før det er for sent. Tilbudet ble benyttet både av enslige hybelboere, og av elever som bodde med sine foreldre.

Man forventer at de ressurser kommunen bruker på dette, blir tatt inn i igjen i sparte sosiale utgifter. Tiltaket er et godt eksempel på hvordan region og kommune kan samarbeide om elevenes skolegang helt til fullført videregående utdanning, en løsning flere kommuner eller bydeler burde se nærmere på.

Helsesøstertilbudet må styrkes

Viser til kapittel 6.6: "Helsesøstre burde være like uunnværlige som lærere på skolene!"

8.8 Samarbeidstiltak mellom nivåene

Kompetansesenter for minoritetsspråklige

I 2007 skal Bergen Kommune etablere et Kompetansesenter for minoritetsspråklige. Dette er omtalt i kapittel 6.5. Representanter fra Hordaland Fylkeskommune bør få mulighet til å delta i dette

arbeidet, noe som vil signalisere en forståelse av det faktum at elevenes skolegang for de fleste varer i 13 år. Et samarbeid om dette prosjektet kan styrke det faglige arbeidet og inspirere til ytterligere samarbeid mellom nivåene

Utviklingsplan fra Grunnskole

Det er kommet forslag om at elevene ved start i ungdomsskolen begynner arbeidet med en individuell plan med mål for ungdomstrinnet, og med fokus på egne ønsker og tanker om veien videre etter ungdomsskolen. Denne prosessen må starte tidlig, uten at karriereløpet blir det viktigste. En slik plan bør kunne føres videre til den videregående skole eleven velger, for å sikre at den nye skolen har nødvendig informasjon i forhold til individuell tilrettelegging.

8.9 Samarbeid med frivillige organisasjoner

"Kunne du tenke deg å ha kontakt med en voksen – som kunne hjelpe deg i skolearbeidet og ha tid til å prate med deg?"

På dette spørsmålet i undersøkelsen vår, svarte 49 av 65 elever at de kunne tenke seg en støtteperson. Det er ikke bare skolearbeidet som kan være vanskelig for minoritetsspråklige elever. Det er mange uskrevne regler og normer som styrer vår atferd både etiske og moralske, religiøse og samfunnsmessige. Vi som er oppvokst i Norge tenker ikke på dette som noe problem. For oss er det uskrevne "naturlig". Mye av dette kan minoritetsspråklige få svar på gjennom kontakt med en voksen støtteperson. Dette vil være særlig viktig for alle de som ikke har kontakt med etnisk norske. Noen få ("heldige") får et tilbud med støttekontakt gjennom Barnevernet. Dette bør alle nyankomne ungdommer med fluktbakgrunn få tilbud om. Det er naturligvis et spørsmål om ressurser og kanskje en urealistisk målsetning, men dette kan være en god investering.

I det følgende har vi samlet noen problemstillinger og spørsmål som omhandler minoritetsspråklige elever:

- *En ungdom var truende, mobbet og hadde sikkert planer om å slå meg. Jeg gjorde som min far har lært meg; slå fort før du selv ligger nede. Nå var det jeg som fikk problemer med skolen og politiet. Han slapp unna selv om alt var hans skyld. Hvorfor?*
- *En lærer snakket hardt og direkte til meg ansikt til ansikt. Jeg gjorde som jeg har lært; så ned i bakken av respekt for den voksne. Hvorfor ble han enda sintere? Han sa jeg manglet respekt og forlangte at jeg skulle se på ham når han snakket til meg.*
- *Læreren sier vi må kle av oss i dusjen. Det gjorde vi aldri i mitt hjemland. Dusjer dere alltid helt uten klær? Må jeg kle av meg?*
- *Vi skal på klassesetur. Læreren sier vi må ta med lommepenger. Jeg tror alle i klassen vet hva det er, så jeg ville ikke spørre. Men hvor mye er det egentlig?*
- *Barnevernet kommer på besøk hjemme hos oss. Vi lurte på hva vi skal lage til middag.*
- *En gutt i klassen har mistet moren sin. Hva skal jeg si, hva skal jeg gjøre?*
- *Jentene på skolen oppfører seg rart, viser navlen og røyker på gaten. Er det vanlig?*

For eleven er dette viktige problemstillinger som det er viktig å få diskutert. Men hvem skal eleven henvende seg til? Læreren er ikke alltid den rette og har mange og mye å ta hensyn til. De frivillige organisasjonene som organiserer leksehjelp har ventelister med voksne hjelpere. Kanskje dette kan bli en ny utfordring for de frivillige?

Integreringsbarometeret 2005 som ble foretatt av IMDI i forbindelse med delingen av UDI, viste positive resultater som bør inspirere til organisering av tiltak:

Viljen til å bidra overfor barn og ungdom som innvandregruppe er større enn for innvandrebefolkningen generelt, og det er større andeler som sier ja til å bidra uten forbehold. 78 prosent av befolkningen i Norge er villige, i større eller mindre grad, til å bidra i arbeidet med å integrere ungdom med utenlandsk bakgrunn i samfunnet – nesten 1 av 4 uten forbehold.

Om leksehjelp

Leksehjelpen er et sted hvor barn, ungdom og voksne møtes for å gjøre lekser, og hvor frivillige står klare til å bistå med oppgavene.

Mange er ivrige etter å lære. Men uten hjelp blir de fort hengende etter på skolen og mister lyst til å lære. Litt ekstra hjelp og inspirasjon kan bety svært mye for den enkelte elevs fremskritt, selvtillit og fremtid.

I Bergen har det vært drevet leksehjelp i forskjellige varianter i en årrekke både i regi av Røde Kors og Frivillighetssentralen. Alle tiltak har også vært rettet inn mot minoritetsspråklige. Røde Kors hadde inntil mars 2006 tilbud bare til grunnskoleelever.

I løpet av høsten 2005 hadde Frivillighetssentralen leksehjelptilbud etter skoletid ved Årstad videregående skole. Tiltaket ble avsluttet på grunn av dårlig frammdøte. Vår erfaring etter elevintervjuer på Årstad videregående skole ved oppstart av prosjektet, var at elever syntes det var vanskelig å motivere seg til leksearbeid på skolen rett etter skoleslutt når alle andre gikk hjem etter en lang dag. Frivillighetssentralen har nå startet opp igjen med et midttidstilbud for innføringsklassen for minoritetsspråklige på Årstad. 2 timer hver onsdag samles elevene midt på dagen til obligatorisk leksehjelpgruppe som en del av skoledagen.

Norges Røde Kors har hatt oppstart av leksehjelpgrupper for elever i videregående skoler i sine planer for perioden 2005 – 2008, uten at det i Bergen har skjedd noe inntil i år.

Da vi offentliggjorde elevundersøkelsen ble det store oppslag i både Aftenposten, Bergensavisen, Nrk, Nettavisen, TV2. Bergens Tidende osv. Fokus i oppslagene var også rettet mot elevenes ønsker og behov for leksehjelp og en voksen støtteperson.

Mange minoritetsspråklige elever har problemer med å få ro hjemme til leksearbeid. Foreldrene kan ha dårligere norskfærdigheter enn sine barn og har dermed ingen mulighet å hjelpe dem med leksene.

Som en følge av medieoppslagene, opplevde Røde Kors i Bergen en stor pågang av nye frivillige som reagerte spontant på den beskrevne situasjon for minoritetsspråklige i videregående. Mange ville bidra med hjelp og tilbudet kom i gang.

I november 2006 hadde Bergen Røde Kors 120 frivillige leksehjelpere, og flere titalls på venteliste. De frivillige er mellom 18 og 85 år med bakgrunn fra en rekke fagområder. Hovedvekten av de frivillige er studenter ved Universitetet og en betydelig gruppe kommer fra Norges Handelshøyskole (NHH). Tilbudet til videregående elever finner sted 2 ettermiddager i uken: 1 dag på Bergen Offentlige Bibliotek med lett servering av rundstykker og frukt og 1 dag i Røde Kors - huset i Bergen Sentrum med middagservering.

I tillegg har en seniorforsker med minoritetsbakgrunn fra NHH frivillig stilt opp med 2matematikkundervisning for elevene med store vansker i faget. En gruppe på 10 minoritetsspråklige fikk tilbud om intensivundervisning i grunnkurspensumet i matematikk over 6 kvelder. Alle fullførte kurset uten fravær! Dette var elever fra flere ulike skoler og linjer som alle slet i vanlig undervisning både faglig og i forhold til fravær. Med leksehjelpen fikk elevene gjennomgang av pensum i liten gruppe, der mulighetene for individuell hjelp var mye større enn i vanlig klassesituasjon.

Sommerskole

Som resultat av kontakt med Røde Kors, planlegger vi nå et samarbeid om sommerskole med samme målgruppe som for leksehjelpen. Dette arbeidet skal intensiveres i løpet av våren 2007. Flere minoritetsspråklige uttrykker stor entusiasme for ideen. Sommeren er lang og mange har ikke mulighet til å reise på ferie, det er vanskelig å få sommerjobb og mange ønsker å bruke ferien til skolearbeid. Røde Kors har fått henvendelse fra flere lærere i videregående skoler som har lyst til å bidra med leksehjelp, men som finner det vanskelig i en travel hverdag. Noen av dem har uttrykt ønske om å bruke deler av sin ferie til en innsats for lærevillig ungdom. Håpet er at elever som har strøket i for eksempel matematikk, skal kunne få avlegge fornyet prøve etter sommerkurs.

8.10 Forankring

"Læreren må ta utgangspunkt i at det flerkulturelle er en normaltilstand og ta mangfoldet på alvor. Det flerkulturelle arbeidet og tiltakene mot frafall må forankres i ledelsen på alle nivå hvis vi skal kunne forandre noe."

Det må forankres:

- *I skolens struktur og i skoleledelsen*
- *I skolens pedagogiske hverdag og hos lærerne*
- *hos rådgiverne og i OT/PPT*
- *Hos skoleeier, opplæringsavdelingen og de enkelte kommunene*
- *I fylkets politiske organer*

An-Magritt Hauge

Egen ansvarlig i fylket og i ressursteamene

På hver videregående skole i fylket er det et ressursteam som består av minst tre faste deltakere, derav minst en fra ledelsen. OT/PPT har en rådgivende funksjon i ressursteamet. Ressursteamet har som oppgave å være et rettleidnings- og drøftingsforum for pedagogiske problemstillinger. Det skal styrke den spesialpedagogiske kompetansen ved skolen, arbeide med inntak på særskilt grunnlag, legge til rette for elever med vansker og ta initiativ til forebyggende arbeid på skolen.

Ressursteamene skal ivareta alle aktuelle elevers interesser, om det er etnisk norske eller minoritetsspråklige det dreier seg om. Men for å sikre at det flerkulturelle arbeidet blir ivaretatt, bør en av de ansvarlige i ressursteamene ha et spesielt fokus og ansvar for dette arbeidet. De ansvarlige for dette arbeidet bør ha mulighet til å rådføre seg med og få nødvendig veiledning av en egen ansvarlig i opplæringsavdelingen i fylket.

Opplæringsavdelingen har, som vist tidligere i rapporten, mange tiltak som er rettet inn mot de minoritetsspråklige i skolene. I dag jobbes det med tiltak i Arbeidslaget Kompetansefylket Hordaland, på Fagopplæring og i OT/PPT, men det mangler en samordning av dette arbeidet og av det materialet vi har opparbeidet.

En egen ansvarlig for dette i opplæringsavdelingen bør være åpen for kontakt direkte med minoritetsspråklige elever, hvis skolene ønsker det, eller for elevene hvis det er problemer de selv ikke får løst ved sin skole. Det er imidlertid viktig å advare mot at et slikt tiltak blir en sovepute slik at andre ikke engasjerer seg i temaet. Det flerkulturelle arbeidet må bli en naturlig del av alles arbeid og planer ved opplæringsavdelingen. Men vi er ikke der i dag. Inntil videre må noen derfor ha ansvar for at dette viktige arbeidet ikke blir forsømt.

Egen Handlingsplan for fylkets arbeid med minoritetsgrupper

Det er nødvendig med en egen Handlingsplan i fylket som omhandler minoritetsgrupper, dette med tanke på en utforming av utdanningstilbudet som kan bedre resultater og dermed begrense frafall av

minoritetsspråklige. Vi bør legge strategier for økt og forpliktende samarbeid om elever mellom grunnskole og videregående skole for å begrense feilvalg og for å gjøre overgangen mellom nivåene lettere for alle.

Planen bør ha en målsetning om inkludering med tanke på idrett og kultur og fokus på økt rekruttering og deltakelse av personer med minoritetsspråklig bakgrunn til fylkets mange arbeidsplasser.

8.11 System for registrering av minoritetsspråklige elever

Siden vi i dag ikke har et godt nok system for registrering av minoritetsspråklige elever, kan vi heller ikke få sikre tall verken i dag eller i fremtiden med fakta om antall elever og antallet som ikke fullfører. Begrunnelse for dette behov er nærmere beskrevet i kapittel 4.1.

9. Avslutning

Arbeidet med prosjektet har vært omfattende og inspirerende. Utarbeidingen har vært et samarbeid med god faglig hjelp både fra Arbeidslaget Kompetansefylket ved opplæringsavdelingen og fra ressurspersoner som har brukt mye tid til verdifull støtte og veiledning underveis.

En spesiell takk til Armin Amookhteh som har brukt mye av sin tid og av seg selv i arbeidet. Han har deltatt i 5 foredrag både her i fylket og i Stavanger om arbeidet og om de funn vi har gjort. Det har kostet mye for Armin å snakke om det han ser som problemene for seg selv og for ungdommene med ulik minoritetsspråklig bakgrunn. Hans åpenhet om dette har ført til stor medieinteresse fra flere aviser, radio og tidsskrift. Han har også vært presentert i TV-programmet Migrapolis. Hans ord veier tyngre enn våre. Han vet hva han snakker om, siden han i stor grad snakker om seg selv. Han fremstår dessuten som en god rollemodell og ressursperson. Forhåpentligvis vil arbeidet hans inspirere andre minoritetsspråklige elever til engasjement i integreringsarbeidet.

Det skjer neppe forandring kun ved en rapport som denne. Det er imidlertid et håp at de funn og forslag som er fremlagt kan inspirere ansvarlige: politikere, administrasjon, skolene og ikke minst tilsatte i skolene.

Noen av tiltakene som er foreslått kan gjennomføres umiddelbart uten store omlegginger. Andre tiltak krever ytterligere utredning, større omlegginger og politisk vilje for å kunne gjennomføres. Uansett er det bra at Hordaland Fylkeskommune setter krefter inn for å gjøre skoledagen bedre for en gruppe elever der mange sliter med å fullføre sin utdanning.

Prosjektet har valgt å ikke fokusere på ulike pedagogiske opplegg i arbeidet med minoritetsspråklige elever. Det ville blitt for omfattende siden dette var begrenset til et halvt årsverk i denne omgang. Likevel kan det være nødvendig å fokusere på dette i senere prosjekter. Det er kanskje nødvendig å samle gode tiltak til glede for andre skoler.

For Opplæringsavdelingen Hordaland Fylkeskommune
Prosjektleder Petter de Presno Borthen, februar 2007

Henvendelser om rapporten kan rettes til petter.borthen@post.hfk.no
eller til mobil 97740609

Kilder:

- Armin Amookhteh, Lærling med bakgrunn fra Iran, medansvarlig for elevintervjuene i prosjektet. Intervju i Fagbladet nr.11 2006
- Anoumou, Olta William - Vesle Svarte Sambo er nå blitt voksen og bor i Norge. En bok om integrering, s.15
- Arneberg, P. 1995: "Introduksjon. Samarbeid skole – hjem. Premisser og forutsetninger".
- Brenna, Loveleen Rihel, Integreringskart 2006, minoritetsspråklige og majoritetsspråklige elever og Djulaha! : om å forstå annerledeshet 2001, sitater fra hennes nettside www.loveleen.no, brukt med hennes samtykke.
- Christiansen, Lone Lønne Utdanningsdirektoratet. Foredrag i Bergen 25.mai 2005
- Djupedal, Øystein - Kunnskapsministerens tale på Utdanningsforbundets Landsmøte nov.2006
<http://odin.dep.no/kd/norsk/aktuelt/taler/minister/070021-090078/dok-bu.html>
- Ericsson, K. & Larsen, G. 2000: Skolebarn og skoleforeldre. Om forholdet mellom hjem og skole.
- Grøgaard, Jens B. (2001), «Frafall i videregående opplæring i Norge på 1990-tallet».
- Hjarnø, Jan (1996): Identitet og integrasjon
- Hauge, An-Magritt - "Den flerkulturelle skolen", bok utgitt 2005
- Helland, Håvard og Liv Anne Støren, Videregående opplæring – progresjon, gjennomføring og tilgang til læreplasser 2004
"Hordalandsmodellen"
- ICSEY-undersøkelsen International Comparative Study of Ethnocultural Youth
- Kunnskapsdepartementet – Rundskriv F-003-06
- Loona, S. 1995: "Den norske skolen og innvandrerforeldre – er et jevnbyrdig samarbeid mulig?"
- Læringslaben 2005, Rapport 8, Kartlegging av videregående opplæring i Hordaland 2004/05
- Lødding Berit, Markussen Eifred, Nina Sandberg, Nils Vibe 2006
"Forskjell på folk – hva gjør skolen?"
- Markussen og Sandberg 2005: "Bortvalg kompetanse"
- Markussen, Eifred (2003): *Valg og bortvalg*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning. NIFU skriftserie nr 1/2003
- Markussen, Eifred og Sandberg, Nina (2004): *Bortvalg og prestasjoner*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning. NIFU skriftserie 4/2004
- Ollivier, Cécile - Minoritetsspråkliges tilgang til læreplasser for Rogaland Fylkeskommune seksjon for fagopplæring 2005.
- Opheim, Vibeke & Støren, Liv Anne (2001), Innvandrerungdom og majoritetsungdom forskning og utdanning.
- Ramung, Svein Psykolog, fra forelesning om "Barna på flyttelasset" for "Hordalandsmodellen"

Raundalen, Magne og Gjesdal, Rolf. (1995). foreldreundersøkelsen 1995. Foreldres behov for informasjon, råd og veiledning

Sletten, Sandberg og Nordahl - artikkel fra www.forbruker.no. 14. oktober 2004

Sætersmoen, Gro og Glomvoll, Arne (2003): *Oppfølgingstjenesten i Hedmark fylke*. Hovedfagsoppgave i spesialpedagogikk, Pedagogisk institutt, NTNU, Trondheim

Tysse, T.I., og N. Keilmann (1997), "Utvandring blant innvandrere: Flyktninger blir, nordboere reiser hjem"

"Ung, svart og norsk" OMOD (Organisasjon Mot Offentlig Diskriminering) - rapport om pionerer i Norge

Vedlegg

1. Elevundersøkelsen
2. Kronikk fra Bergens Tidende "Skolestart med fokus på inkludering?"

Vedlegg 1. Elevundersøkelse med kommentarer

gjennomført av Armin Amookhteh og Petter Borthen mai 2006

Elevundersøkelsen er gjort for at elevene selv skal slippe til med synspunkter om hva som kan gjøres for å bedre skolehverdagen. Målet for det videre arbeid er å identifisere tiltak som kan gjøre mulighetene større for at flest mulig minoritetsspråklige elever skal fullføre sin videregående utdanning.

Om gjennomføringen av undersøkelsen – målgruppe og metode

Målgruppen i undersøkelsen er 65 elever i videregående skole. 39 gutter og 26 jenter, alle med minoritetsbakgrunn fra 25 ikke-vestlige land ble intervjuet.

17 av de spurte gikk i innføringsklasse for minoritetsspråklige (Årstad 5, Voss 6, Øystese 6). Blant de øvrige 48 var det en jevn fordeling av grunnskuleelever og VK1-elever. Ca. 1/3 var allmennfagelever.

Alle intervju ble gjennomført individuelt, med 30 spørsmål. Ikke alle svarte på samtlige spørsmål, derfor varierer summen av svar noe fra spørsmål til spørsmål. Der det var vanskelig for elevene å forstå det vi ville ha frem i spørsmålene, ble innholdet nærmere forklart for at vi skulle få de mest mulig troverdige svar. Noen av spørsmålene omhandlet personalia og opplysninger om bakgrunn og tidligere skolegang. 19 av spørsmålene har vi oppsummert og tatt med i denne presentasjonen.

Vi har besøkt følgende 7 skoler 10 torsdager fra januar til mars:
Det fremgår også hvor mange elever som deltok ved hver skole.

1. Årstad Videregående skole – 17
2. Fyllingsdalen Videregående skole – 14
3. Øystese Gymnas – 10
4. Voss Videregående skole – 10
5. Sotra Videregående skole avd. Bildøy – 7
6. Sotra Videregående skole avd. Sund – 3
7. Nordheimsund Videregående skole – 4

Parallelt med disse besøkene, møtte vi rådgivere, elevinspektører og rektorer. Samtalene ga oss et visst inntrykk av hvordan skolene jobber med de minoritetsspråklige elevene, og hvilke utfordringer skolene møter. Disse samtalene vil fortsette og danne grunnlag for senere rapportskrivning og forslag til tiltak ved prosjektslutt. Prosjektet vil også se på forutsetningene for, og eventuelle barrierer i forhold til et bedre kommunalt og regionalt samarbeid.

Interessante funn:

Om trivsel:

1. Trives du på skolen?

51 ja 9 sånn passe 2 Nei

Kommentar:

Det er bra å se at til tross for at mange minoritetsspråklige elever sliter mer i videregående utdanning enn mange av sine medelever, sier bare 2 av 62 – ca.3% at de ikke trives. Dette mener jeg er en bekreftelse til lærerne på at det legges ned et godt arbeid i forhold til denne elevgruppen. Resultatet er og vesentlig bedre i

denne undersøkelsen enn de tall som presenteres for en samlet elevmasse i den landsomfattende "Elevinspektørene" fra 2005.

2. Har du kontakt med "norske" ungdommer i fritiden eller i helgene?

24 ja 19 nei 17 sjelden

3. Hvor stor andel av dine venner er av utenlandsk opprinnelse?

Gjennomsnitt: 82%

60 elever svarte på dette spørsmålet. 19 av disse (mer enn 30%) svarte at alle vennene var av utenlandsk opprinnelse. 1 elev svarte at bare 10% av hennes venner var av utenlandsk opprinnelse.

Kommentar til spørsmål 2 og 3:

Dette viser at inkludering og deltagelse slett ikke er noe som omfatter alle. Vi har en tydeligvis en lang vei å gå. Det er grunn til å rope varsku når mer enn 30% av elevene slår fast at alle deres venner utenom skoletiden er av utenlandsk opprinnelse. Gjennomsnittet ble: "82% av mine venner er av utenlandsk opprinnelse" på de 60 leverte svarene.

Dette bekrefter det vi som har jobbet med minoritetsspråklige elever har sett, det er lite samhandling og få relasjoner mellom etnisk norske ungdommer og ikke-vestlige minoritetsspråklige ungdommer. Dette er bekymringsfylt av flere grunner, og kan blant annet føre til at grunnlaget for god og rask norskopplæring blir dårlig. Hvis den minoritetsspråklige ungdom snakker sitt morsmål både blant venner og i hjemmet, blir tiden med norsk språktrening avgrenset til det eleven får praktisere i skoletiden.

4. Føler du at lærerne kjenner deg og din bakgrunn – og tar hensyn til det?

44 ja 16 nei

Kommentar:

Mer enn hver 4. av de spurte (26%) mener altså at lærerne ikke kjenner deres bakgrunn godt nok, og heller ikke tar hensyn til dette.

Prosjektleder har erfart fra tidligere arbeid med denne elevgruppen, at lærere ofte er redde for å spørre om bakgrunn og eventuelle problemer den enkelte elev måtte ha. Mange lærere kjenner heller ikke til hvilket land elevene kommer fra.

Årsakene til dette kan være flere. Noen lærere sier til oss at de kvier seg for å spørre elevene for mye, da de ikke helt vet konsekvensene av det å "ta hull på byllen". En travel skoledag og lite ressurser begrenser mulighetene man har til å bruke tid til hver enkelt elev.

Ved å bruke elevens kunnskaper om eget land, eget språk, egen kultur, egne skikker, egen religion i undervisningen vil nok flere av elevene føle at dette er noe som interesserer lærerne. Dette kan være en god innfallsvinkel til videre samtaler om bakgrunn og eventuelle problemer man måtte bære på. Det skulle være gode muligheter til å gjøre dette innenfor flere fag i den videregående skole.

5. Føler du deg likeverdig med de andre i klassen?

49 ja 13 nei

Kommentar:

13 av 62 – (det vil si 1 av 5, eller 20% av elevene) føler seg ikke likeverdig med de andre i klassen. Alle 13 går i vanlige klasser med etnisk norske elever. Flere skoler i Hordaland har egne klasser for minoritetsspråklige elever, der elevene føler seg mye mer likeverdig med sine medelever. Flere elever i disse klassene uttrykte imidlertid at ulempen ved denne klasseinndeling er mer segregering.

Tilsvarende svarfordeling fikk vi på spørsmålet – *Blir du respektert?*

6. Deltar du i elevrådarbeid? Hvis ikke – har du lyst å delta?

15 ja 48 nei Av de 48 var det 21 som hadde lyst å delta. 2 svarte ikke.

Kommentar:

Alle elever ved en skole deltar jo ikke i elevrådarbeid. Dette gjelder for etnisk norske så vel som for minoritetsspråklige elever. Det er gledelig at 15 deltar, og et tankekors at nesten halvparten av de minoritetsspråklige elever som ikke deltar – ønsker dette.

Stortingsmelding 49 har overskriften "Mangfold – inkludering og deltagelse".

Det er viktig å huske at deltagelse også innbefatter medbestemmelse, for eksempel i elevrådet.

7. Deltar du i aktiviteter på fritiden som skolen eller elevrådet arrangerer? For eksempel klasseseturer, skoleball eller lignende.

29 ja 27 av og til 8 nei

Kommentar:

Elevaktivitetene er for mange elever skoleårets høydepunkt. De 8 som aldri deltar oppgir 3 ulike grunner; "det er dyrt", "det passer ikke min måte å være på", "gidder ikke". De som "ikke gidder" kan ha andre grunner for ikke å delta, som usikkerhet, redd for å føle seg alene, ingen å gå med, osv.

8. Deltar du i organisert aktivitet på fritiden?

35 ja 25 nei

Kommentar:

Av 60 svar er det bare 35 av elevene som opplyser at de deltar i organisert aktivitet i fritiden. Dette er ca. 58%. Det betyr at 42% ikke deltar.

Vi vet at fritidsaktiviteter er nødvendige og viktige arenaer for å bli kjent med andre ungdommer. Idrett, musikk og ulike kulturaktiviteter er derfor et satsingsområde i integreringsarbeidet. Flere av dem som oppgir at de deltar i organisert aktivitet på fritiden, opplyser at det er i idrett sammen med ungdommer fra eget opprinnelsesland, for eksempel en fotballgjeng som trener og spiller sammen.

Idrett på juniornivå innebærer mye reising og ofte lange avstander til de forskjellige arenaer. For elever med kort botid i Norge, der familien ofte er uten bil, kan det være et problem også økonomisk å komme seg rundt med kollektivmidler. Dette er dessverre en av grunnene til at flere minoritetsspråklige ungdommer ikke deltar i fritidsaktiviteter sammen med etnisk norsk ungdom.

9. Kunne du tenke deg å ha kontakt med en voksen – som kunne støtte deg i skolearbeidet, og ha tid til å prate med deg?

26 ja 23 kanskje 16 nei

Kommentar:

Med andre ord – 49 av 65 (eller 75%) av de minoritetsspråklige elever er positive til tanken om en støtteperson i hverdagen. Mange sliter med skolearbeidet, ønsker leksehjelp, men kanskje vel så viktig, mange trenger en "rådgiver" i hverdagen som kan gi råd om mulige og realistiske skolevalg, en slags støttekontakt som kjenner "det norske".

Om undervisningen:

10. Har du tilpasset undervisning, ekstraundervisning eller tilbud om Norsk 2?

31 ja 21 nei

Kommentar:

21 oppgir at de ikke får noen tilpasset undervisning. Dette er noe alle elever har rett til. Det bør i ettertid undersøkes om det er riktig at så mange minoritetsspråklige elever ikke får tilpasset norskundervisning, og hva som i så fall er årsakene til dette.

Til tross for at spørsmålet nøyte ble forklart til hver enkelt elev, er vi usikre på om alle har oppfattet spørsmålet rett, og usikre på hvordan elevene oppfatter begrepet "tilpasset undervisning".

11. Får du leksehjelp?

28 ja 29 nei

Kommentar:

Dette spørsmålet var nok noe upresist. Kanskje de som svarer nei mente de ikke har behov for leksehjelp. De som svarte ja får enten hjelp hjemme av foreldre, søsken, eller ved skolen. Uansett, vårt inntrykk er at mange minoritetsspråklige sliter med å få gjort hjemmearbeidet. Mange får ikke hjelp hjemme og få har tilbud om leksehjelp ved skolen. Årstad har hatt tilbud om leksehjelp etter skoletid ved Frivillighetsentralen, men dårlig oppslutning førte til at prosjektet måtte slutte. Svarene bekrefter at leksearbeidet bør gjøres til en del av arbeidet i skoletiden, slik at elever kan gå hjem og være ferdig med skoledagen. Med planene i Kunnskapsløftet kan dette la seg gjøre, i følge rådgivere vi har snakket med.

12. Er det vanskelig å følge med i undervisningen?

5 ja 23 litt 34 nei

Kommentar:

Etter vår mening er dette igjen et signal om at lærerne gjør en god jobb med formidling av stoffet. Bare 5 av 62 (8%) oppgir at det er vanskelig å følge med i undervisningen. Det kunne vært interessant å stille samme spørsmålet til etnisk norske elever for å finne ut om det kan være andre grunner til at det til tider kan være vanskelig å følge med i undervisningen.

13. Forventes det at du gjør de samme – og like mye lekser som de andre i klassen?

48 ja 2 nei

Kommentar:

Her er det stort sett mottatt svar fra de som går i klasser sammen med etnisk norske elever. 48 av 50 elever opplever altså at kravene og mengden er like stor.

I Strategiplanen "Likeverdig utdanning i praksis" sier departementet dette i innledningen: *"Opplæringen skal tilrettelegges slik at den enkelte får utviklet sine evner og dekket sine behov for tilpasset opplæring"*.

Det kan virke som om individuelt tilpassede lekser er et tiltak som er for lite brukt. Jeg tror at kravene til den enkelte bør tilpasses og kanskje reduseres - hvis alternativet er at eleven enten ikke gjør leksearbeidet, eller som en forebygging mot frafall av de som sliter seg ut av for mye hjemmearbeid og pugging.

14. Gjør du lekser hjemme?

27 ja 16 litt 8 nei

Kommentar:

Fyllingsdalen vgs har egen klasse for minoritetsspråklige elever i Helse- og sosialfag. Disse elevene har leksearbeid i skoletiden, og var svært fornøyd med denne ordningen. For de elevene som svarte på dette spørsmålet er læringen basert på en stor grad av egenlæring ved leksearbeid. Mange minoritetsspråklige elever synes lekser er krevende. Vår undersøkelse viser at bare halvparten gjør det som skolen forventer av dem. Se for øvrig spørsmål 11 om leksehjelp.

15. Syns du at du gjorde det rette valg av linje i den videregående skole?

50 ja 11 nei

16. Hvis nei – hvorfor går du i denne klassen?

**2 svarer at det var det eneste tilbud de fikk
6 sier at de ikke visste nok om denne linjen**

Kommentar:

Valg av linje til videregående utdanning er et problem ikke bare for de minoritetsspråklige elevene. Det som imidlertid kan gjøre det mer komplisert for en del av de minoritetsspråklige elevene er det faktum at forventningene fra deres foresatte ofte ikke samsvarer med realistiske muligheter. Noen foreldrene er bekymret for sin egen alderdom i Norge, og ønsker at deres barn skal utdanne seg til for eksempel lege for å kunne hjelpe dem senere i livet. Noen foreldre er svært opptatt av statusyrker, og kan dermed gi sine barn urealistiske mål i livet, noe som også kan føre til feilvalg og deretter frafall. De fleste etnisk norske elever har gode rådgivere i hjemmet. Deres foresatte har som oftest god kunnskap om sine barn gjennom et godt samarbeid med skolene i løpet av 10 år, og om de tilbud og linjer som passer for sine barn. Denne kunnskap kan av forståelige grunner ofte være mangelfull hos foreldre til minoritetsspråklige elever. Et annet problem kan være manglende kunnskap blant rådgiverne i ungdomsskolen om de foreliggende tilbudet som gis ved våre videregående skoler og manglende samarbeid mellom ungdomsskole og de videregående skoler.

17. Har du noen gang tenkt å slutte dette skoleåret?

49 nei   12 ja

18. Hvis ja – hvorfor?

- på grunn av norskproblemer
- på grunn av dårlige karakterer
- på grunn av stort fravær
- andre grunner: psykiske problemer, jobber på kveldstid og i helger, vil ikke gå i innføringsklasse, har problemer med andre elever ved skolen.

Kommentar til spørsmål 17 og 18:

Vi synes det er positivt at 49 (80%) svarte at de ikke hadde tenkt å slutte. Det å velge rett linje og rett yrke i ung alder er vanskelig for de fleste av oss. Dessuten er tilbudet i dag så bredt at man må forvente en viss grad av feilvalg. I vår undersøkelse har ingen av slutterne eller de som har skiftet linje underveis blitt spurt. Dette vil bli gjort som en del av prosjektet underveis.

I faresonen som sluttere er nok de 12 som av ulike grunner tenker på å kutte ut.

Det er viktig at skolene fanger opp disse, tar signalene på alvor, for dermed å kunne bidra til reduksjon av antallet frafall i videregående skole.

19. Hvordan kan skolen bli bedre for deg?

Disse svar ble gitt:

- Mer kontakt med norske elever
- Mindre hjemmearbeid, mer på skolen
- Ekstrahjelp
- Hvis lærerne kjente bedre min bakgrunn
- Snakke mer norsk
- Føle mer respekt
- At andre ikke dømmer så fort
- Kortere skolevei
- Flere "innvandrere" i klassen

Armin Amookhteh og Petter Borthen

Spørsmål om rapporten kan rettes til e-post p.borthen@sensewave.com, eller mobil 97740609.

Vedlegg 2. Kronikk fra Bergens Tidende

Skolestart - med fokus på inkludering?

Petter Borthen, prosjektleder for "Flere Flerspråklige Fullførere", Hordaland Fylkeskommune
Armin Amookhteh, ferdig ved videregående i år, nå ansatt som lærling i Bergen Kommune

Hordaland Fylkeskommune satser på å gjøre noe med det store frafallet av elever i videregående utdanning. På landsbasis slutter ca. 20% av elevene uten å fullføre sin skolegang. Det antas at frafallet er enda større blant minoritetsspråklige elever. Gjennom prosjektet "Flere Flerspråklige Fullførere" har Hordaland Fylkeskommune med støtte fra Utdanningsdirektoratet valgt å fokusere også på den gruppen elever som kanskje er mest utsatt.

Som et forarbeid til dette prosjektet, gjennomførte vi en elevundersøkelse denne våren ved 7 av fylkets videregående skoler. 65 ikke-vestlige minoritetsspråklige elever ble intervjuet. Ved å svare på 30 spørsmål fikk elevene komme til orde om trivsel, undervisning og faglige utfordringer. Elevundersøkelsen er gjort for at elevene selv skal slippe til med synspunkter om hva som kan gjøres for å bedre skolehverdagen. Målet for det videre arbeid er å identifisere tiltak som kan gjøre mulighetene større for at flest mulig minoritetsspråklige elever skal fullføre sin videregående utdanning. Bergen Kommune, Fjell Kommune og Kvam Kommune er fokusområder i prosjektet. Styringsgruppe og referansegruppe består av representanter for Bergen Kommune, Fjell Kommune og ansatte ved noen videregående skoler, Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland Fylkeskommune. Rapport legges fram ved årsslutt, med funn og anbefalinger om videre arbeid for å begrense frafallet.

Dette viser elevundersøkelsen:

- To av tre elever har sjelden eller aldri kontakt med "norske" ungdommer i fritiden
- 97% av de minoritetsspråklige elevene sier de trives i skolen, noe som burde være et godt utgangspunkt for at flere skal fullføre.
- 20% sa likevel de hadde tenkt å slutte på skolen
- 26% av elevene føler lærerne ikke kjenner deres bakgrunn godt nok eller tar hensyn til dette
- 75% av elevene kan tenke seg en voksen støtteperson til hjelp med skolearbeidet og andre utfordringer i hverdagen
- De fleste elevene hevder at det stilles samme krav til dem som til etnisk norske elever, uten den tilpasning man har rett til

Elevene fikk også mulighet til å svare på hvordan de mente skolen kunne bli bedre for dem. Her er noen av svarene:

- Mer kontakt med etnisk norske elever
- Mindre hjemmearbeid, mer leksearbeid på skolen
- Ekstrahjelp
- At lærerne kjente bedre deres bakgrunn
- Snakke mer norsk
- Føle mer respekt
- At andre ikke dømmer så fort
- Kortere skolevei
- Flere "innvandrere" i klassen

En god integrering kan være nøkkelen til at flere fullfører

Undersøkelsen bekrefter at utfordringene som er skissert i Stortingsmelding 49 - "Mangfold, inkludering og deltagelse" er høyst aktuelle for skolene og for de minoritetsspråklige elever.

"Strategiplan om likeverdig utdanning i praksis for 2004-2009", utarbeidet av Utdannings- og Forskningsdepartementet, slår fast at skolen er og skal være en flerkulturell arena; *"Departementet mener en*

flerkulturell skole er kjennetegnet ved et personale som ser det kulturelle og språklige mangfoldet blant elever, foreldre og lærere som normaltilstand og bygger på dette i sin skoleutvikling”.

Skolene kan ikke makte denne jobben alene. Undersøkelsen vår viser at svært få elever har kontakt med etnisk norske elever i fritiden. Nesten 1/3 av de spurte svarer at *alle* deres venner er av utenlandsk opprinnelse.

Hvis man snakker et annet morsmål enn norsk i hjemmet og ellers på fritiden, er det faktisk kun i skolesituasjonen man får praktisert norsk. Gode norskerferdigheter er en av de viktigste forutsetninger for en god integrering.

Mange etnisk norske elever er redde for å ta kontakt med ”innvandrerdømmen”. Medias negative fokus på asylsøkere og muslimer, som ofte fremstilles som kriminelle - og til og med som tikkende bomber, skaper fordommer og medvirker til å skape økt fremmedfrykt.

Som denne undersøkelsen viser er det liten samhandling mellom etnisk norske ungdommer og ikke-vestlige minoritetsspråklige ungdommer. Vi må seriøst vurdere hva mer som kan gjøres på dette feltet både av skolene, kommunene, integreringsmyndighetene, av de frivillige organisasjonene, av de etnisk norske ungdommer og av de minoritetsspråklige ungdommer selv. Uten tiltak og handling for holdningsskapende arbeid og et bevisst fokus på utfordringene kan vi oppleve utvikling av et parallellsamfunn som senere kan føre til såkalt ”franske tilstander”.

Her har vi alle en utfordring – også skolene. Mulighetene for samspill og inkludering på tvers av kulturelle, etniske og religiøse forskjeller vil være større hvis skolene fokuserte mer på de ressursene minoritetsspråklige elever har, istedenfor det problemstempel mange minoritetsspråklige opplever i skolen.

Det er et ubestridt faktum at Norge er et flerkulturelt samfunn. For voksne, etnisk norske innbyggere med en monokulturell tankegang og oppvekst kan veien fram virke lang og vanskelig til en hverdag der det flerkulturelle blir en del av vår ryggmargsrefleks. Migrasjon preger den globale utvikling, og innvandring er og vil alltid være en del av det norske. Vi må innse at dette ikke er mulig å velge bort. Det er opp til oss å bidra til at hverdagen blir bedre for alle.

Skolene kan og bør fungere som en flerkulturell arena, der den somaliske, iranske, tsjetsjenske og norske eleven blir likeverdige og kan bidra med positiv læring til hverandre. Undervisningsmaterialet som benyttes i videregående skoler bør gjennomgås, oppdateres og tilpasses det flerkulturelle samfunnet vi lever i. Dette vil også gi lærerne større muligheter til å inkludere disse tema i undervisningen. Vi må innarbeide en bevissthet om bruken av pronomenformer som ”vi og de”, ”oss og dem” i vår omtale av elever med ulik bakgrunn. Dette vil også ha en inkluderende effekt.

Skolene har ansvar for elevenes faglige læring og for de resultater man oppnår etter endt skoleår. For å nå dette, bør det fra skolens side fokuseres enda mer på elevenes sosiale tilpasning. Her ligger en utfordring for skolen. De fleste etnisk norske elever har opparbeidet et sosialt nettverk gjennom 10-13 års skolegang i trygge oppvekstvilkår. Barn og unge som er blitt tatt med på flyttelasset til sitt nye land, har på en ofte brutal måte blitt skilt fra de venner og det nettverk de har opparbeidet seg. Det stilles store krav til både skolene, medelevene og etnisk norske foreldre hvis minoritetsspråklige elever skal føle seg verdsatt, inkludert og reelt oppnå innflytelse i det nye og ukjente miljø man ofte ufrivillig har havnet i. Tenk hvilke kunnskaper om språk, samfunn og religion de minoritetsspråklige elevene har med seg. Bruker vi denne kunnskapen?

Skolestart – ny elev i nytt miljø

Startsamtale ved skolestart er innført i den videregående skole og er blitt et viktig element for at lærerne skal bli kjent med sine nye elever. Allerede da kan man fange opp informasjon om elevene for å gjøre skoleåret best mulig.

Mange skoler har innført begrepet ”aktiv skolestart”. Dette innebærer at man skal fokusere på den sosiale tilpasningen i tillegg til en bevisstgjøring av det arbeid som forventes av elever i den videregående skole. Dessverre opplevde vi i arbeidet med undersøkelsen at ikke alle skoler tolker dette på den måte vi beskriver. ”*Elevene skal se at nå er det alvor – rett på sak*”, som en rådgiver sa.

Etter intervju med de 65 minoritetsspråklige elevene om både undervisning og trivsel, er vårt inntrykk at starten, følelsen av ivaretagelse de første skoledagene i en ny klasse med ukjente medelever kan være svært avgjørende for om eleven fortsetter ved skolen.

Det er ikke uten grunn at stadig flere høyskoler og universiteter bruker den første uken av skoleåret til sosialt samvær med fadderordning der eldre elever blir involvert. Tilrettelegging av dette starter om våren i god tid før skolestart. Vi vet at enkelte videregående skoler har gode opplegg for skolestart med fokus på sosial tilpasning. Dette har gitt svært gode resultater. En vil dermed gjøre det lettere for minoritetsspråklige elever å knytte kontakter med andre elever. Kanskje vi burde innføre fadderordning også i de videregående skoler – i samarbeid med elevrådet? Godt skoleår.

Kronikk i Bergens Tidende 10.aug. 2006

"Flere Flerspråklige Fullførere" – Prosjektleder Petter Borthen, Hordaland Fylkeskommune februar 2007.